

Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta

Työryhmän raportti

Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamistyöryhmä

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:53

Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta

Työryhmän raportti

Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamistyöryhmä

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

CC BY 4.0

ISBN pdf: 978-952-263-774-1

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta Työryhmän raportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:53	Teema	Kulttuuri
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö	
Yhteisötekijä	Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamistyöryhmä	
Kieli	suomi	Sivumäärä 52

Tiivistelmä

Työryhmä ehdottaa, että nykyinen laki näkövammaisten kirjastosta korvattaisiin uudella lailla. Lain nimeksi ehdotetaan lakia Saavutettavuuskirjasto Celiasta, joka olisi myös viraston uusi nimi.

Saavutettavuuskirjasto Celia edistäisi aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Lailla tarkennettaisiin kirjaston nykyisiä tehtäviä sekä kirjaston roolia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Kirjasto toimisi edelleen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastona.

Laissa olisi säännökset kirjaston asemasta, tarkoituksesta, tehtävistä, kirjaston välitys- ja lainauspalvelujen sekä neuvonnan maksuttomuudesta asiakkaille, yhteistyöstä, johtamisjärjestelmästä, kirjaston toimielimistä, kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskiellosta sekä kirjaston oikeudesta antaa kirjaston käytösäännöt.

Asiasanat kulttuuri, lukemisesteisyys, kirjastoaineistot, kirjastopalvelut, saavutettavuus, näkövammaiset

ISBN PDF	978-952-263-774-1	ISSN PDF	1799-0351
Asianumero	VN/18534/2020	Hankenumero	OKM046:00/2020

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-774-1>

Förslag till regeringens förslag till lag om Tillgänglighetsbiblioteket Celia

Arbetsgruppens rapport

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:53	Tema	Kultur
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Utarbetad av	Arbetsgruppen för reform av lagen om biblioteket för synskadade	
Språk	Sidantal	52
finska		

Referat

Arbetsgruppen föreslår att den nuvarande lagen om biblioteket för synskadade ska ersättas med en ny lag. Lagens namn föreslås vara lagen om Tillgänglighetsbiblioteket Celia, vilket också är tänkt att vara ämbetsverkets nya namn.

Tillgänglighetsbiblioteket Celia ska främja aktivt läsande, mångsidig läskunnighet och kontinuerligt lärande genom att ge åtkomst till tillgängligt biblioteks- och läromaterial. Syftet är att främja jämlikheten för personer med synnedsättning och annan läsnedsättning i samhället.

Genom lagen preciseras bibliotekets nuvarande uppgifter samt bibliotekets roll som expert på tillgänglig publicering. Biblioteket ska alltjämt fungera som ett ämbetsverk inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde.

Lagen ska innehålla bestämmelser om bibliotekets ställning, syfte, uppgifter, bibliotekets avgiftsfria förmedlings- och utlåningstjänster samt rådgivning för kunder, samarbete, ledningssystem, bibliotekets institutioner, förbud mot användning och låning av bibliotekets material samt bibliotekets rätt att utfärda regler för bibliotekets användning.

Nyckelord kultur, Läsnedsättning, biblioteksmaterial, bibliotekstjänster, tillgänglighet, synskadade

ISBN PDF	978-952-263-774-1	ISSN PDF	1799-0351
Ärendenummer	VN/18534/2020	Projektnummer	OKM046:00/2020

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-774-1>

Proposal for a government proposal for an Act governing Accessibility Library Celia Working group report

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2021:53	Subject	Culture
Publisher	Ministry of Education and Culture	

Group author	Working group for reforming the law on the library for the visually impaired		
Language	Finnish	Pages	52

Abstract

The working group proposes that the current Act on the Library for the Visually Impaired be replaced by a new act. The proposed name for the act is the Act on Accessibility Library Celia, which would also be the new name of the agency.

Accessibility Library Celia would promote active reading, diverse literacy and continuous learning by providing access to accessible library materials and learning materials. The aim is make the society more equitable for persons with visual impairments or other print disabilities.

The Act would specify in more detail the existing tasks of libraries and their role as experts in accessible publication. The library would continue to function as an agency within the administrative branch of the Ministry of Education and Culture.

The Act would contain provisions on the status, purpose and tasks of libraries, provision of brokering and lending services, advice free of charge for customers, cooperation, management systems, library bodies, prohibition on using and borrowing library materials, and the right of libraries to issue library rules.

Keywords culture, print-disabled, library materials, library services, accessibility, visually impaired

ISBN PDF	978-952-263-774-1	ISSN PDF	1799-0351
Reference number	VN/18534/2020	Project number	OKM046:00/2020

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-774-1>

Sisältö

Opetus- ja kulttuuriministeriölle	8
Esityksen pääasiallinen sisältö	10
Perustelut	11
1 Asian tausta ja valmistelu	11
1.1 Tausta	11
1.2 Valmistelu	11
2 Nykytila ja sen arviointi	13
2.1 Keskeiset säädökset	13
2.1.1 Perustuslaki	13
2.1.2 Yhdenvertaisuuslaki	13
2.1.3 Tekijänoikeuslaki	14
2.1.4 Laki näkövammaisten kirjastosta	14
2.2 Näkövammaisten kirjasto	16
2.2.1 Kirjaston toiminta	16
2.2.2 Kirjaston yhteistyöverkosto	18
2.2.3 Kirjaston asiakkuus	18
2.2.4 Kirjaston käytösäännöt	19
2.2.5 Kirjaston johtokunta	19
2.2.6 Braille-neuvottelukunta	20
3 Tavoitteet	21
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	22
4.1 Keskeiset ehdotukset	22
4.2 Pääasialliset vaikutukset	22
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	22
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten ja yleisten kirjastojen toimintaan	23
4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	23
4.2.4 Vaikutukset kirjaston asiakkaisiin	24

5	Muut toteuttamisvaihtoehdot	25
5.1	Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	25
5.2	Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot.....	25
6	Lausuntopalaute	27
7	Säännökohtaiset perustelut	28
7.1	Laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta.....	28
7.2	Laki yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta	35
8	Lakia alemman asteinen sääntely	36
9	Voimaantulo	36
10	Suhde muihin esityksiin	36
10.1	Suhde talousarvioesitykseen	36
11	Suhde perustuslakiin ja säätämijärjestys	37
	Lakiehdotukset	39
	Liite: Rinnakkaisteksti	43
	Asetusluonnos	44
	Lagförslag	46
	Bilaga: Parallelltext	50
	Förordningsutkast	51

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 9.10.2020 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus Näkövammaisten kirjastoa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Työryhmän toimikausi ajoittui ajalle 1.11.2020–30.9.2021. Määräaika jatkettiin 30.11.2021 asti.

Työryhmän puheenjohtajana toimi johtaja Minna Karvonen opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Jäseniksi nimettiin kulttuuriasianneuvos Leena Aaltonen (opetus- ja kulttuuriministeriö), hallitussihteeri Elina Anttila (opetus- ja kulttuuriministeriö), opetusneuvos Mikko Hartikainen (Opetushallitus, 28.2.2021 saakka), opetusneuvos Susanna Rajala (Opetushallitus, 1.3.2021 alkaen), toiminnanjohtaja Matthias Jakobsson (Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf), kirjastotoimenjohtaja Ari Koistinen (Yleisten kirjastojen neuvosto), puheenjohtaja Arto Kurvinen (Suomen sokeat ry), järjestöpäällikkö Markku Möttönen (Näkövammaisten liitto), ohjaava opettaja Tuija Piili-Jokinen (Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri), toiminnanjohtaja Sarianna Reinikainen (Erialaisten oppijoiden liitto ry), kulttuuriasianneuvos Tapani Sainio (opetus- ja kulttuuriministeriö), Saavutettavuusasiantuntija Outi Salonlahti (Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry, 31.5.2021 saakka), erityisasiantuntija Aura Linnapuomi (Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry, 1.6.2021 alkaen) ja johtaja Minna von Zansen (Näkövammaisten kirjasto).

Työryhmän pysyvänä asiantuntijana toimi hallitusneuvos Anna Vuopala opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmän jäsenet hallitussihteeri Elina Anttila ja kulttuuriasianneuvos Tapani Sainio toimivat työryhmän sihteereinä. Työryhmän teknisenä sihteerinä toimivat opetus- ja kulttuuriministeriöstä suunnittelija Tarja Ahlgren (31.8.2021 saakka) ja suunnittelija Satu Keinänen (1.9.2021 alkaen).

Asettamispäätöksen mukaisesti työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus lain uudistamiseksi siten, että ehdotuksessa hallituksen esitykseksi tuli ottaa huomioon toimintakentän muut toimijat ja niiden keskinäinen työnjako. Työryhmän tuli valmistelussaan ottaa lisäksi huomioon näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten palvelujen suhde muihin kirjallisuuteen, tiedonsaantiin, oppimiseen ja kulttuuriin liittyviin yhteiskunnan palveluihin.

Työryhmä kokoontui 11 kertaa. Covid-19-epidemiatilanteesta johtuen kokoukset yhtä lukuun ottamatta järjestettiin etäkokouksina.

Työryhmän ehdotus on laadittu hallituksen esityksen muotoon. Työryhmä sai työnsä valmiiksi 16.11.2021.

Saatuun työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Minna Karvonen

Leena Aaltonen

Markku Möttönen

Elina Anttila

Tuija Piili-Jokinen

Matthias Jakobsson

Susanna Rajala

Ari Koistinen

Sarianna Reinikainen

Arto Kurvinen

Tapani Sainio

Aura Linnapuomi

Minna von Zansen

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta sekä yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi kokonaisuudessaan Näkövammaisten kirjastoa koskeva laki säätämällä uusi laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta. Lisäksi muutettaisiin yleisistä kirjastoista annettua lakia viraston nimenmuutoksen johdosta.

Ehdotetulla lailla viraston nimi muutettaisiin Saavutettavuuskirjasto Celiaksi. Lailla tarkennettaisiin kirjaston tehtäviä sekä kirjaston roolia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Kirjasto toimisi edelleen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastona. Laissa olisi säännökset kirjaston asemasta, tarkoituksesta, tehtävistä, kirjaston välitys- ja lainauspalvelujen ja neuvonnan maksuttomuudesta asiakkaille, yhteistyöstä, johtamisjärjestelmästä sekä kirjaston toimielimistä.

Laissa säädettäisiin myös kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskiellosta sekä kirjaston oikeudesta antaa kirjaston asiakkaita koskevat käytösäännöt.

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023.

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Näkövammaisten kirjastosta annetussa laissa (638/1996) säädetään näkövammaisille ja muille lukemisesteisille tarkoitetuista palveluista, jotka liittyvät tiedonsaantiin, opiskeleluun, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen ja virkistykseen. Lain mukaan kirjasto tuottaa ja lainaa pistekirjoja, äänikirjoja, elektronista ja muuta erikoisvalmisteista kirjastoaineistoa, tuottaa oppi- ja kurssiaineistoa kaikille koulutusasteille, myy tuottamaansa aineistoa yksityisille, kirjastoille ja muille laitoksille, opastaa asiakkaitaan kirjaston käytössä ja tiedonhaussa sekä toimii alansa asiantuntijalaitoksena. Laki on toiminut suhteellisen hyvin, eikä siihen ole tehty sen voimassaoloaikana olennaisia muutoksia. Yhteiskunnallisista muutoksista erityisesti digitalisaatio, säädösympäristön uudistuminen ja väestörakenteen muutokset ovat vaikuttaneet myös kirjaston toimintaan, minkä vuoksi on katsottu, että laki on uudistamisen tarpeessa. Lisäksi pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjausten ”erityistä huomiota kiinnitetään heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaamiseen” ja ”kansalaisten yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja osallisuus turvataan” on katsottu tukevan lain uudistamisen tarvetta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti 7.10.2019 esiselvityshankkeen Näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamisesta. Hankkeen aikana (7.10.2019—31.1.2020) kerättiin tietoa muun muassa kirjaston toiminnan nykytilasta, muutostekijöistä ja kansainvälisestä kehityksestä. Hankkeen aikana järjestettiin kolme työpajaa kirjaston käyttäjäryhmille ja sidosryhmille.

1.2 Valmistelu

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 9.10.2020 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus Näkövammaisten kirjastoa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Tavoitteena oli uudistaa kirjastoa koskevaa lainsäädäntöä siten, että se ottaa huomioon yhteiskunnassa ja kirjaston toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset. Valmisteltavassa ehdotuksessa hallituksen esitykseksi tuli ottaa huomioon toimintakentän muut toimijat ja niiden keskinäinen työnjako. Työryhmän tuli valmistelussaan ottaa lisäksi huomioon näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten palvelujen suhde muihin kirjallisuuteen, tiedonsaantiin, oppimiseen ja kulttuuriin liittyviin yhteiskunnan palveluihin.

Työryhmän jäseniä olivat opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston edustajien lisäksi edustajat Erilaisten oppijoiden liitto ry:stä, Föbundet Finlands Svenska Synskadade rf:stä, Näkövammaisten kirjastosta, Näkövammaisten liitto ry:stä, Opetushallituksesta, Oppimis- ja ohjauskeskus Valterista, Suomen sokeat ry:stä, Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry:stä ja Yleisten kirjastojen neuvostosta.

Työryhmä kuuli työnsä aikana Näkövammaisten kirjaston johtokunnan puheenjohtajaa, Braille-neuvottelukunnan puheenjohtajaa sekä Näkövammaisten kirjaston henkilöstön edustajaa. Työryhmä järjesti myös kaksi kuulemistilaisuutta: Näkövammaisten kirjaston käyttäjille (4.3.2021) ja kirjaston eri sidosryhmille (24.9.2021). Kotimaisten kielten keskus antoi 25.8.2021 lausunnon työryhmän ehdotuksista kirjaston uudeksi nimeksi.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Keskeiset säädökset

2.1.1 Perustuslaki

Perustuslain 2 luvussa säädetään perusoikeuksista. Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 16 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta ja kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Perustuslain perusoikeussäännösten muuttamiseksi annetun hallituksen esityksen (309/1993 vp) perustelujen mukaan julkisen vallan toimet, joilla edistetään yksilön mahdollisuuksia kehittää itseään, liittyvät paitsi opetukseen, myös esimerkiksi tiedon hankintaan, tieteelliseen ja taiteelliseen toimintaan ja taiteesta nauttimiseen. Julkinen valta luo edellytyksiä yksilön mahdollisuudelle kehittää itseään muun muassa siten, että se ylläpitää ja tukee kirjastoja. Julkisen vallan velvollisuuksista säädetään tarkemmin lailla. Säännös edellyttää, että itsensä kehittämisen mahdollisuutta edistäviä järjestelmiä, kuten erityisesti kirjastolaitos, on riittävästi olemassa.

Näkövammaisten kirjasto turvaa osaltaan perustuslain 16 §:n sivistyksellisten oikeuksien toteutumista näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden osalta.

2.1.2 Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Nykyinen yhdenvertaisuuslaki antaa aiempaa laajemman suojan syrjinnältä, sillä lakia sovelletaan julkisen toiminnan lisäksi nykyisin myös yksityisessä toiminnassa, lukuun ottamatta yksityiselämää, perhe-elämää ja uskonnonharjoitusta. Näkövammaisten kirjasto osaltaan edistää ihmisten yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa tukemalla yhdenvertaisuutta lukemisessa, opiskelussa ja tiedonsaannissa.

2.1.3 Tekijänoikeuslaki

Näkövammaisten kirjaston toiminnan mahdollistaa tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §:n rajoitus, jonka perusteella kirjasto saa valmistaa lukemisesteisten henkilöiden käyttöön kappaleita julkaistuista teoksista saavutettavassa muodossa sekä välittää aineistoja henkilöille, jotka ovat niiden käyttöön oikeutettuja.

Tekijänoikeuslain 17 § on yleinen tekijän yksinoikeutta rajoittava säännös, jonka nojalla teosten kappaleita saa valmistaa vammaisten henkilöiden käyttöön. Sen mukaan henkilöille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää teoksia tavanomaisella tavalla, saa valmistaa kappaleita julkaistuista teoksista muulla tavalla kuin ääntä tai liikkuvaa kuvaa tallentamalla. Valmistettuja teoksen kappaleita saa käyttää aineiston välittämiseen edellä tarkoitetuille henkilöille muulla tavalla kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä.

Tekijänoikeuslakiin vuonna 2018 lisätyt 17 a-d §:t, jotka perustuvat kansainväliseen vuonna 2013 solmittuun Marrakeshin sopimukseen ja EU:n lukemisestedirektiiviin (EU) 2017/1564, sallivat saavutettavassa muodossa olevien kappaleiden valmistamisen lukemisesteisille henkilöille. Lukemisesteisille henkilöille palveluja tarjoavat valtuutetut yhteisöt, kuten Näkövammaisten kirjasto, saavat valmistaa niiden hallussa tai saatavilla laillisesti olevista teoksista kappaleita saavutettavassa muodossa ja tarjota valmistamiaan teosten kappaleita lukemisesteisille henkilöille tai toisille valtuutetuille yhteisöille Euroopan talousalueella. Toiminnassaan valtuutettujen yhteisöjen on varmistettava, että kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön. Lukemisesteasetuksen (EU) 2017/1563 perusteella kappaleita voi toimittaa myös niihin kolmansiin maihin sijoittautuneiden valtuutettujen yhteisöjen käyttöön, jotka ovat ratifioineet Marrakeshin sopimuksen. Vuoden 2021 lokakuuhun mennessä Marrakeshin sopimuksen oli ratifioinut yhteensä 80 valtiota.

2.1.4 Laki näkövammaisten kirjastosta

Näkövammaisille henkilöille suunnattu kirjastotoiminta alkoi Suomessa vuonna 1890 yksityisen Böcker åt de Blinda - Kirjoja sokeille -yhdistyksen ylläpitämänä. Yhdistys perusti vuonna 1894 ensimmäisen sokeille tarkoitetun lainakirjaston, jonka nimeksi tuli Sokeain kirjasto. Valtio on tukenut kirjastotyötä valtionavustuksilla vuodesta 1921 lähtien. Sokeain kirjasto muutettiin valtion omistamaksi ja ylläpitämäksi laitokseksi vuonna 1978, jolloin sen nimi muutettiin Näkövammaisten kirjastoksi. Samalla kirjaston käyttöoikeus laajentui koskemaan näkövammaisten henkilöiden lisäksi myös muita henkilöitä, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjoja.

Laki Näkövammaisten kirjastosta (638/1996) tuli voimaan 23.8.1996. Lain mukaan kirjaston tehtävänä on antaa näkövammaisille ja muille asiakasryhmille, jotka vamman tai sairauden

vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjastoaineistoja, mahdollisuus tiedonsaantiin, opiskeluun, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen ja virkistykseen. Lain mukaan kirjasto tuottaa ja lainaa pistekirjoja, äänikirjoja, elektronista ja muuta erikoisvalmisteista kirjastoaineistoa, tuottaa oppi- ja kurssiaineistoa kaikille koulutusasteille, myy tuottamaansa aineistoa yksityisille, kirjastoille ja muille laitoksille, opastaa asiakkaitaan kirjaston käytössä ja tiedonhaussa sekä toimii alansa asiantuntijalaitoksena.

Lain nojalla Suomessa toimii suomen- ja ruotsinkielinen Näkövammaisten kirjasto, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virasto ja jonka menot suoritetaan valtion talousarviossa olevista yleisistä budjettimäärärahoista. Vuoden 2021 talousarviossa kirjaston määrärahaksi on budjetoitu 5 510 000 euroa. Kirjaston henkilötyövuosimäärä vuonna 2020 oli 43,11 htv. Näkövammaisten kirjaston toimintaa ohjaa ja valvoo opetus- ja kulttuuriministeriön enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan asettama johtokunta. Näkövammaisten kirjaston päällikkönä on kirjastonjohtaja, joka johtaa, valvoo ja kehittää Näkövammaisten kirjaston toimintaa sekä vastaa toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta.

Näkövammaisten kirjaston lainauspalvelut ovat kirjaston asiakkaille maksuttomia. Vuoteen 2017 asti oppimateriaalit olivat Näkövammaisten kirjaston myyntituote eivätkä kuuluneet kirjaston lainauspalveluihin, mutta nykyisin oppimateriaaleja voi lainata. Muiden suoritteiden osalta noudatetaan, mitä valtion maksuperustelaisissa (150/92) säädetään. Kyse on tilauksesta tehtyjen oppimateriaalien muuntopalveluista, kuten esimerkiksi pääsykokeiden tuottamisesta pistekirjoituksella ja niiden tulostamisesta tai muunnosta elektroniseen muotoon.

Nykyinen laki, johon ei ole tehty merkittäviä muutoksia sen voimassaoloaikana, on ollut yleisesti melko toimiva ja mahdollistanut Näkövammaisten kirjaston toiminnan yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Laissa on kuitenkin muun muassa teknisesti vanhentuneita valtuutussäännöksiä, jotka eivät nykyisellään ole riittävän täsmällisiä ja tarkkarajaisia ja jotka tulisi muuttaa vastaamaan perustuslain vaatimuksia. Tämän lisäksi Näkövammaisten kirjastoa koskeva asetus (639/1996) sisältää yleisiä oikeussääntöjä asioista, joista olisi hyvä säätää lain tasolla. Kyse on esimerkiksi kirjaston johtokunnan toimivaltaa koskevista säännöksistä.

Kirjaston nykyisen nimen ei voida katsoa vastaavan sitä koskevassa lainsäädännössä määriteltäviä tehtäviä kaikkien sen asiakasryhmien osalta. Jo vuonna 1978, kun kirjasto siirtyi valtion alaisuuteen, alettiin kirjaston palveluja tarjota näkövammaisten henkilöiden lisäksi myös muille lukemisesteisille, kuten henkilöille, joilla on lukivaikeus. Samalla kirjaston nimi muutettiin Sokeain kirjastosta Näkövammaisten kirjastoksi. Nykyistä lakia koskevassa uudistuksessa vuonna 1996 kirjaston nimi pysyi muuttumattomana. Nykyisen lain

perusteluissa oli kuitenkin todettu, että kirjaston on palveltava näkövammaisten henkilöiden lisäksi myös muita lukemisesteisten ryhmiä.

Kirjasto on vuodesta 2001 lähtien käyttänyt epävirallisena nimenään Näkövammaisten kirjasto Celiaa. Vähitellen pelkän Celia-nimen käyttö on yleistynyt muun muassa kirjaston toiminnassa ja viestinnässä. Kirjaston virallinen nimi on kuitenkin pysynyt muuttumattomana. Olisi tarkoituksenmukaista, että viraston virallinen nimi muutettaisiin vastaamaan paremmin kirjaston nykyistä toimintaa.

2.2 Näkövammaisten kirjasto

2.2.1 Kirjaston toiminta

Nykyisen lain mukaan Näkövammaisten kirjasto toteuttaa tehtävänsä tuottamalla, lainaamalla tai myymällä kirjasto-, oppikirja- ja kurssiaineistoa, opastamalla asiakkaitaan kirjaston käytössä ja tiedonhaussa sekä toimimalla alansa asiantuntijalaitoksena.

Näkövammaisten kirjaston vuoden 2020 kirjatutanto oli yhteensä 1 359 nimekettä. Määrä on viimeisen viiden aikana pysynyt noin 1 400 ja 1 500 nimekkeen välillä. Kirjatutannosta kauno- ja tietokirjallisuutta oli 1 152 ja oppikirjoja 207.

Vuonna 2020 tuotetuista kauno- ja tietokirjallisuudesta äänikirjoja oli 953 kpl, pistekirjoja 126 kpl, Daisy¹ e-kirjoja 55 kpl ja DaisyTrio-kirjoja 182 kpl. Suorahankintana eli yhteistuotantona kaupallisten kustantajien kanssa tuotettiin yhteensä 339 äänikirjaa. Näkövammaisten kirjasto tuottaa oppi- ja kurssiaineistoa kaikille koulutusasteille. Vuonna 2020 tuotetusta oppimateriaalista DaisyTrio-kirjoja oli 108 kpl, Luetus-kirjoja² 47 kpl, pistekirjoja 24 kpl sekä äänikirjoja 11 kpl. Lisäksi tuotettiin 20 kpl koe- ja monistepalvelun tuotteita, joista 17 oli ylioppilaskokeita.

Oppikirjoista noin 52 % on tarkoitettu perusasteelle ja toiselle asteelle, ja noin 48 % on tutkintovaatimukseen sisältyviä korkea-asteen aineistoja. Näkövammaisten kirjasto ei enää myy tuottamiaan peruskoulun, lukion ja ammatillisten opintojen oppikirjoja, vaan välittää niitä asiakkailleen. Kirjaston julkaisupolitiikka määrittelee, mitä oppimateriaaleja

1 Daisy (Digital accessible information system) on kansainvälinen saavutettava julkaisustandardi, jonka mukaisesti tuotetaan elektronisia äänikirjoja näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten käyttöön. Daisy e- ja DaisyTrio -kirjat ovat digitaalisia saavutettavia kirjamuotoja, jotka voivat sisältää ääntä, tekstiä ja kuvia.

2 Luetus-kirjat ovat pelkästään tekstiä sisältäviä elektronisia kirjoja, joita kuunnellaan tietokoneen tai muun päätelaitteen koneäänen avulla tai luetaan pistenäytöltä.

tuotetaan. Asiakkaat voivat tehdä hankintaehdotuksia, mutta lopulliset päätökset siitä, mitä oppimateriaaleja tuotetaan, tekee Näkövammaisten kirjasto.

Kaiken kaikkiaan kirjaston kokoelmassa oli vuonna 2020 kauno- ja tietokirjoja eri muodoissa yhteensä 55 181 kpl ja oppikirjoja eri muodoissa yhteensä 12 452 kpl. Valmishankinnat mukaan lukien kirjahankintojen kokonaismäärä vuonna 2020 oli 1 571 kirjaa. Vuonna 2020 lainauksia Näkövammaisten kirjaston järjestelmästä tehtiin 1 239 874 kpl. Oppikirjoja toimitettiin asiakkaille yhteensä 58 069 kpl. Verkkolainojen osuus kokonaislainauksesta oli 71,2 %. Verkkolainajia oli vuoden 2020 lopussa 61 323 henkilöä (88,5 % henkilöasiakkaista). CD-äänikirjalainajia oli 12 328 henkilöä (17 % henkilöasiakkaista). Digitaalisen kehityksen myötä kirjaston verkkolainauksen osuus on kasvanut voimakkaasti.

Voidaan arvioida, että saavutettavan julkaisemisen lisääntyminen tuo saataville aiempaa enemmän näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille soveltuvia äänikirjoja ja e-aineistoja. Vuonna 2018 voimaan tulleet tekijänoikeuslain muutokset edistävät saavutettavassa muodossa olevien aineistojen tarjontaa Euroopan talousalueella ja kolmansissa maissa. Näkövammaisten kirjaston kohdalla tämä mahdollistaa kansainvälisen aineiston vaihdon.

Esteettömyysdirektiivin (EU) 2019/882 on tarkoitus helpottaa vammaisten henkilöiden täysipainoista osallistumista yhteiskuntaan asettamalla yhteiset esteettömyysvaatimukset keskeisille palveluille ja tuotteille, kuten esimerkiksi sähkökirjoille. Esteettömyysdirektiivin vaatimukset koskevat sekä julkisia että yksityisiä toimijoita, ja jäsenvaltioiden on sovellettava sen säännöksiä viimeistään 28.6.2025 lähtien.

Vaikka esteettömyysdirektiivin säännöksiä ei ole vielä pantu täytäntöön Suomessa kansallisella lainsäädännöllä, sen voidaan arvioida vaikuttavan Näkövammaisten kirjaston toimintaan tulevaisuudessa esimerkiksi vähentämällä kirjaston tehtäviä sähkökirjojen tuotannossa. Tulevien muutosten ei kuitenkaan tässä vaiheessa voida katsoa vaikuttavan uudistettavana olevan lain sisältöön.

Näkövammaisten kirjasto toimii alansa asiantuntijalaitoksena. Kirjaston asiantuntijatoimintaan sisältyvät muun muassa saavutettavan julkaisemisen ja saavutettavien kirjastopalvelujen edistäminen, kuten saavutettavan julkaisemisen suositukset, saavutettavuuskoulutukset ja -konsultointi. Viime vuosina kirjaston rooli saavutettavan julkaisemisen edistäjänä on erityisesti koulutusten ja viestinnän kautta vahvistunut. Tähän on osaltaan vaikuttanut laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (306/2019). Kyseinen laki, jolla on kansallisesti toimeenpantu Saavutettavuusdirektiivin (EU) 2016/2102 säännökset, velvoittavat julkisen sektorin organisaatioita noudattamaan saavutettavuusvaatimuksia digitaalisissa palveluissa ja niiden sisällöissä, mikä on lisännyt Näkövammaisten kirjaston palvelujen tarjontaa ja kysyntää. Tämän vuoksi olisi tarkoituksenmukaista, että kirjaston tarjoamia

saavutettavan julkaisemisen asiantuntipalveluja täsmennettäisiin uudessa laissa. Näkövammaisten kirjasto toimii aktiivisesti myös kansainvälisissä ja kotimaisissa saavutettavuus- ja kirjastoalan asiantuntijaverkostoissa.

2.2.2 Kirjaston yhteistyöverkosto

Näkövammaisten kirjasto tekee yhteistyötä yleisten kirjastojen, muiden kirjastojen sekä oppilaitosten kanssa. Yleisten kirjastojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä on säädetty yleisistä kirjastoista annetussa laissa (1492/2016), ja yhteistyössä oli vuonna 2020 mukana 289 kuntaa ja 479 kirjastotoimipistettä. Myös korkeakoulukirjastot ja erityisopettajat rekisteröivät uusia käyttäjiä Näkövammaisten kirjaston verkkopalveluun. Näkövammaisten kirjaston yhteistyö yleisten kirjastojen ja korkeakoulukirjastojen kanssa on laajentunut jatkuvasti viimeisten vuosien aikana. Olisi tarkoituksenmukaista, että erityisesti yleisten kirjastojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä säädettäisiin lain tasolla.

2.2.3 Kirjaston asiakkuus

Nykyisen lain mukaan Näkövammaisten kirjaston asiakkaita ovat näkövammaiset henkilöt ja muut asiakasryhmät, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää tavallisia kirjastoaineistoja. Kirjasto palvelee henkilöitä, joille lukeminen on vaikeaa tai mahdotonta esimerkiksi vamman, sairauden, toimintakyvyn heikentymisen tai kehityksellisen häiriön aiheuttaman lukemisesteen vuoksi. Lukemisesteenä voi toisin sanoen olla esimerkiksi näkövamma, lukivaikeus tai muu kehityksellinen oppimisvaikeus (kuten kehityksellinen kielihäiriö, hahmotusvaikeus, tarkkaavuusvaikeus), aivosairaus (kuten aivoverenkiertohäiriöt, muistisairaudet, ms-tauti) ja muu lukemiseen vaikuttava tila tai sairaus (kuten kehitysvammaisuus, cp-vamma, reuma, heikentynyt lihaskunto tai mielenterveyden häiriöt).

Vuonna 2020 Näkövammaisten kirjastolla oli 78 261 asiakasta, joista uusia asiakkaita oli 14 260 henkilöä. Näkövammaisten kirjaston äänikirjapalvelujen käyttäjäksi voi rekisteröityä yleisessä kirjastossa, koulussa, oppilaitoksessa tai korkeakoulukirjastossa. Rekisteröivä henkilö, esimerkiksi kirjastoammattilainen tai erityisopettaja, käy läpi äänikirjapalvelun käyttöä sääntöjä ja antaa rekisteröidylle asiakkaalle tunnukset palvelun käyttöön. Rekisteröityessään henkilö sitoutuu noudattamaan kirjaston käyttöä sääntöjä. Henkilö vastaa itse siitä, että hänellä on lukemisestä direktiivin tarkoittama lukemiseste eli oikeus käyttää Näkövammaisten kirjaston palveluja. Erillistä todistusta lukemisesteestä ei tarvita. Alle 15-vuotiaan lapsen kohdalla huoltaja vastaa siitä, että kirjastoaineistoa käytetään käyttöä sääntöjen mukaisesti.

Näkövammainen ja muu lukemisesteinen henkilö voi liittyä myös suoraan Näkövammaisten kirjaston asiakkaaksi. Tällöin ilmoituksen tekee verkkolomakkeella terveydenhuollon, erityisopetuksen tai vastaavan alan asiantuntija. Myös päiväkodit, hoiva-alan yhteisöt, sairaalat ja vankilat voivat palvella näkövammaisia ja lukemisesteisiä henkilöitä Näkövammaisten kirjaston aineiston avulla.

Lukemisestedirektiivissä (EU) 2017/1564 mainittuja edunsaajahenkilöitä ovat sokeat, heikkonäköiset ja havaitsemis- tai lukemisesteiset henkilöt sekä henkilöt, jotka eivät fyysisen vamman vuoksi muutoin kykene pitelemään tai käsittelemään kirjaa taikka kohdistamaan tai liikuttamaan silmiään siinä määrin kuin lukeminen tavanomaisesti edellyttää. Direktiivi on saatettu voimaan tekijänoikeuslain muutoksella, jolloin tekijänoikeuslain 17 a §:ssä määriteltiin muun muassa lukemisesteinen. Uudessa laissa olisi tarpeen viitata tekijänoikeuslain 17 a §:ään, jotta Näkövammaisten kirjaston asiakkaan määritelmä olisi mahdollisimman selkeä.

2.2.4 Kirjaston käytösäännöt

Näkövammaisten kirjastoa koskevassa laissa ei ole säännöksiä kirjaston käytösäännöistä tai kirjastoaineiston käyttö- tai lainauskiellosta. Näkövammaisten kirjasto on kuitenkin antanut asiakkaitaan velvoittavat käytösäännöt. Nykyisin voimassa olevat käytösäännöt on hyväksynyt Näkövammaisten kirjaston johtoryhmä 26.2.2018. Kirjaston käytösäännöt koskevat kirjaston asiakkuutta, saavutettavien kirjastoaineistojen käyttöä, lainaamista ja palauttamista sekä kirjaston palvelujen käyttökieltoa erilaisissa tilanteissa. Käytösäännöissä ei ole määritelty kirjaston palvelujen käyttökieltoa koskevan määräjän pituutta.

Koska Näkövammaisten kirjaston antamissa käytösäännöissä säännellään siitä, millä edellytyksillä kirjaston asiakas voi saada kirjastopalveluja ja millä edellytyksillä kirjasto voi määrätä asiakkaalle aineistoa koskevan käyttö- ja lainauskiellon, olisi tarkoituksenmukaista, että kirjaston oikeudesta antaa asiakkaitaan velvoittavat käytösäännöt sekä kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskiellosta säädettäisiin lain tasolla.

2.2.5 Kirjaston johtokunta

Nykyistä lakia täydentää Näkövammaisten kirjastosta annettu asetus (639/1996). Sen nojalla Näkövammaisten kirjaston toimintaa ohjaa ja valvoo opetus- ja kulttuuriministeriön asettama johtokunta. Johtokunnan tehtäviin kuuluu päättää kirjaston yleisistä toimintalinjoista sekä palvelu- ja muista toimintatavoitteista, taloudellisista tulostavoitteista, kirjaston talousarvioehdotuksesta, toiminta- ja taloussuunnitelmasta sekä kirjaston toimintakertomuksen hyväksymisestä. Johtokunta hyväksyy myös Näkövammaisten kirjaston

työjärjestyksen, antaa ministeriölle lausunnon kirjastonjohtajan viran täyttämistä sekä laatii ministeriölle ehdotuksen Näkövammaisten kirjaston suoritteiden maksullisuudesta ja maksujen perusteista. Lisäksi johtokunta laatii ministeriölle ehdotuksen ohjesäännöksi kirjastolle lahjoituksena tai testamentilla uskottujen rahastoitujen varojen käytöstä. Johtokunta käsittelee myös muut Näkövammaisten kirjaston kannalta laajakantoiset ja periaatteellisesti merkittävät asiat.

Nykyisessä johtokunnassa, joka on asetettu toimikaudelle 1.10.2018–30.9.2022, on edustus Erilaisten oppijoiden liitto ry:stä, Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf:stä, Kansalliskirjastosta, Kehitysvammaliitosta, Niilo Mäki Instituutista, Näkövammaisten kirjastoyhdistys ry:stä, Näkövammaisten liitosta, Opetushallituksesta, Oppimis- ja ohjauskeskus Valterista ja Yleisten kirjastojen neuvostosta. Johtokuntaan kuuluvat myös jäsenenä Näkövammaisten kirjaston kirjastonjohtaja sekä henkilöstön edustaja.

Johtokunnan tehtävien ja toimivallan voidaan katsoa olevan verraten laajat ja sisältävän useita viraston varsinaiseen toimintaan liittyviä tehtäviä. Johtokunnassa on laaja edustus kirjaston sidosryhmistä, ja olisi tärkeää, että myös jatkossa sidosryhmät osallistuisivat kirjastoa koskevaan päätöksentekoon. Olisi kuitenkin syytä tarkastella johtokunnan tehtävien laajuutta ja sisältöä. Johtokunnan tehtävien tulisi mahdollisesti keskittyä viraston kannalta laajakantoisimpiin ja periaatteellisesti merkittäviin tehtäviin. Nykyisellään johtokunnan tehtävien laajuus edellyttäisi myös säätämistä lain tasolla.

2.2.6 Braille³-neuvottelukunta

Näkövammaisten kirjastoa koskevassa asetuksessa säädetään opetus- ja kulttuuriministeriön asettamasta Braille-neuvottelukunnasta, joka toimii kirjaston yhteydessä pistekirjoituksen ja näkövammaisten oppimateriaalien asiantuntijaelimenä. Neuvottelukunnan tehtävänä on antaa suosituksia pistekirjoituksen merkintätavoista kansainvälistä kehitystä seuraten, laatia tarvittavia ohjekirjoja pistekirjojen ja äänikirjojen käyttäjille ja tekijöille sekä heikkonäköisten oppimateriaalien tuottajille, antaa suosituksia sokeiden ja heikkonäköisten oppimateriaalin yleisistä toimituksellisista ja pedagogisista suuntaviivoista sekä tehdä aloitteita ja esityksiä toimialaansa liittyvistä asioista. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimittää neuvottelukunnan puheenjohtajan ja muut jäsenet enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyinen neuvottelukunta on asetettu toimikaudelle 1.5.2018–30.4.2022.

Braille-neuvottelukunta, joka on pysyvä asiantuntijaelin, olisi hyvä jatkossa mainita lain tasolla. Samalla laissa tulisi säätää asetuksenantovaltuudesta, jolla annettaisiin valtuus

3 Pistekirjoitus eli braille-kirjoitus on ranskalaisen Louis Braille'n kehittämä kohokirjoitusjärjestelmä.

säätää tarkemmin Braille-neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta, päätösvaltaisuu-
desta ja kokouspalkkioista. Asetuksella säädettäviä neuvottelukunnan tehtäviä olisi hyvä
tarkentaa siten, että jatkossa neuvottelukunnan tuottama ohjeistus kohdistuisi ensisijai-
sesti pistemateriaaleihin.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on uudistaa Näkövammaisten kirjastoa koskeva lainsäädäntö vastaa-
maan kirjaston toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia ja voimassa olevan perus-
tuslain säännöksiä sekä vahvistaa Näkövammaisten kirjaston toimintaedellytyksiä.

Tarkoitus on, että Näkövammaisten kirjasto tukee näkövammaisten ja muiden lukemises-
teisten henkilöiden sivistyksellisten oikeuksien toteutumista. Näkövammaisten kirjasto
edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla
pääsyn saavutettavaan tieto- ja kaunokirjallisuuteen ja oppimateriaaleihin sekä toimii
lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantun-
tijana. Tavoitteena on siten edistää näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöi-
den yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta, joka korvaisi voimassa olevan lain Näkövammaisten kirjastosta.

Kirjaston uudeksi nimeksi esitetään Saavutettavuuskirjasto Celiää, joka vastaisi paremmin kirjaston nykyistä toimintaa. Kirjasto säilyisi edelleen opetus- ja kulttuuriministeriön alaisena virastona.

Kirjaston pääsiallisena tehtävänä säilyisi näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen tuottaminen ja kehittäminen. Kirjaston aineistojen välitys- ja lainauspalvelut säilyisivät edelleen maksuttomina. Kirjaston asiantuntijatehtävää tarkennettaisiin siten, että kirjasto toimisi lukemisesteisten kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Laissa säädettäisiin myös tarkemmin kirjaston oikeudesta antaa kirjaston asiakkaita koskevat käytösäännöt sekä kirjaston oikeudesta rajoittaa aineistojen käyttöä ja lainausta. Laissa säädettäisiin lisäksi yhteistyöstä yleisten kirjastojen ja muiden toimijoiden kanssa.

Esityksen yhtenä tavoitteena on saattaa kirjastoa koskevat säädökset nykyisen perustuslain edellyttämälle tasolle. Lakiin ehdotetaan otettavaksi tarkkarajaiset ja täsmälliset säännökset siitä, mistä asioista voitaisiin säätää opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi kirjaston johtajaa, johtokuntaa ja Braille-neuvottelukuntaa koskevat perussäännökset.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksen valmistelun lähtökohtana on ollut, että Näkövammaisten kirjastoa koskeva lakiuudistus toteutetaan valtiontaloudellisten vaikutusten kannalta kustannusneutraalisti. Esityksellä ei ole siten välittömiä vaikutuksia valtion talouteen, koska kirjaston toiminta jatkuisi valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen ja henkilötyövuosimäärien puitteissa.

Esityksellä ei ole suoria taloudellisia vaikutuksia kotitalouksiin tai yrityksiin. Kirjasto valmistaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita ja tarjoaa niitä näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §–17 d §:n rajoitussäännösten nojalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön tammikuussa 2021 tekemän selvityksen mukaan Näkövammaisten kirjaston tarjoaman, lukemisesteisille henkilöille tarkoitettun äänikirjojen suoratoistopalvelun ei voida katsoa vaikuttavan kaupallisiin äänikirjamerkkinoihin niitä heikentävästi. Kirjaston välitys- ja lainauspalvelut säilyisivät edelleen maksuttomina.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten ja yleisten kirjastojen toimintaan

Esityksellä ei ole välittömiä vaikutuksia Saavutettavuuskirjasto Celian toimintaan valtion viranomaisena tai muiden viranomaisten toimintaan. Viraston nimenmuutoksella ei ole vaikutuksia kirjaston asemaan valtion viranomaisena eikä sillä ole muita merkittäviä hallinnollisia ja taloudellisia vaikutuksia.

Kirjasto vastaisi edelleen näkövammaisten ja muiden lukemisesteisen henkilöiden saavutettavista kirjastopalveluista ja niiden kehittämisestä. Esitys kuitenkin selkeyttää ja vahvistaa kirjaston asemaa lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Asiantuntija-alueen tarkentumisen ansiosta kirjaston toimintaa voidaan jatkossa suunnata ja ohjata aiempaa paremmin.

Määräaikaisten kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskieltopäätösten vuosittaista lukumäärää on vaikea arvioida, mutta on todennäköistä, että niitä ei anneta merkittävässä määrin. Kirjaston hallinnollisen työn määrän ei siten arvioida lisääntyvän merkittävästi käyttö- ja lainauskieltoa koskevien hallinnollisten päätösten osalta.

Esitys yhdenmukaistaisi lain tasoisen sääntelyn Saavutettavuuskirjasto Celian ja yleisten kirjastojen välisestä yhteistyöstä.

Kirjaston henkilöstön asemaan esityksellä ei olisi vaikutusta.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Kirjasto edistää palvelujensa avulla näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Esitys turvaisi kirjaston tehtävän toteuttamisen myös tulevaisuudessa.

Esitys lisäisi kirjaston yhteiskunnallista vaikuttavuutta laajentamalla kirjaston asiantuntija-tehtävä kattamaan lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen lisäksi myös saavutettava julkaiseminen. Säättämällä kirjaston tehtäväksi kirjastopalvelujen tuottamisen lisäksi niiden kehittäminen turvataan kirjaston mahdollisuudet vastata kirjaston käyttäjien ja muun yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin.

Kirjastoilla on suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeä sivistystehtävä. Esityksellä pyritään turvaamaan Saavutettavuuskirjasto Celian mahdollisuuksia toteuttaa osaltaan tätä tehtävää.

4.2.4 Vaikutukset kirjaston asiakkaisiin

Lainsäädäntöhankkeen aikana järjestettyjen kirjaston käyttäjien ja muiden sidosryhmien kuulemisten perusteella voidaan todeta, että Näkövammaisten kirjastolla on merkittävä rooli näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden elämässä. Kirjaston palvelujen tulisi vastata käyttäjien tarpeita eri elämänalueilla, kuten opiskelussa, työelämässä ja vapaa-ajalla, mikä edellyttää palvelujen jatkuvaa kehittämistä.

Esityksen sisältämät kirjaston käyttösääntöjä sekä aineistojen käyttö- ja lainauskieltoa koskevat säännökset turvaisivat paremmin kirjaston asiakkaiden oikeuksia, kun käyttösääntöistä sekä käyttö- ja lainauskiellosta säädettäisiin lain tasolla.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Nykyinen laki on jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan mahdollistanut Näkövammaisten kirjaston toiminnan näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen tuottajana. Yhtenä vaihtoehtona olisi tehdä nykyiseen lakiin vain välttämättömät ja tarpeelliset lakitekniset muutokset. Tällöin esimerkiksi ainoastaan lain valtuutussäännökset, jotka eivät nykyisellään ole riittävän täsmällisiä ja tarkkarajaisia, muutettaisiin vastaamaan perustuslain vaatimuksia. Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan toteuttaisi tavoitetta, jonka mukaan kirjastoa koskevassa laissa tulisi ottaa huomioon kirjaston toimintaympäristössä ja yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset. Vaihtoehto ei myöskään vahvistaisi kirjaston toimintaedellytyksiä.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailta käytetyt keinot

Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille palveluja tarjoavat tahot ovat kunkin maan kulttuuriministeriön ohjaamia viranomaisia. Myös opetusministeriö osallistuu näissä maissa palvelujen rahoitukseen joko perus- ja toisen asteen (Ruotsi ja Norja) tai ylempien asteiden opiskelijoiden (Tanska) oppimateriaalien osalta. Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa virastot palvelevat näkövammaisten henkilöiden lisäksi myös muita lukemisesteisiä henkilöitä ja tuottavat aineistoa lukemisesteisiä henkilöitä varten kunkin maan tekijänoikeuslain nojalla.

Kirjastopalvelut ovat käyttäjille kaikissa pohjoismaissa maksuttomia. Lisäksi Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa on myös muita tahoja, jotka tuottavat mm. saavutettavia aineistoja ja lukemiseen liittyviä palveluja.

Ruotsi

Ruotsissa lukemisesteisten kirjastopalveluja tarjoaa Myndigheten för tillgängliga medier (MTM), joka on kansallinen lukemisesteisiä henkilöitä palveleva asiantuntijakeskus. Sen tehtävänä on taata kaikille pääsy kirjallisuuteen, uutisiin ja yhteiskunnalliseen tietoon jokaisen edellytyksien mukaisesti riippumatta lukukyvystä tai toimintarajoitteista. Virastosta ja sen tehtävistä säädetään asetuksella (Förordning (2010:769) med instruktion för

Myndigheten för tillgängliga medier). MTM:ää ohjaavat ja rahoittavat Ruotsissa sekä kulttuuriministeriö että opetusministeriö.

Lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelu on Ruotsissa säädetty koko kirjastohallinnon vastuulle Ruotsin kirjastolain (Bibliotekslag (2013:801) ja MTM:ää koskevan asetuksen mukaisesti. MTM vastaa äänikirjojen tuottamisesta ja tarjoamisesta lainaajille verkkokirjaston kautta. Alueelliset kirjastot vastaavat alueellisista palveluista ja kirjastojen tuesta. Kunnankirjastojen vastuulla on asiakkaiden rekisteröinti sekä kirjojen lainaaminen asiakkaille. MTM tekee yhteistyötä myös korkeakoulukirjastojen kanssa. Lukemisesteiset korkeakouluopiskelijat rekisteröidään MTM:n asiakkaaksi korkeakoulukirjastossa, joka tilaa opiskelijoille tuotettavat oppikirjat MTM:stä.

MTM:n tehtäviin sisältyy myös lehtipalvelut. Selkokirjat, selkouutiset ja lukutukitoiminta vastuutettiin MTM:ille vuonna 2015, kun MTM ja Centrum för lättläst -säätiö yhdistyivät. MTM tuottaa saavutettavia oppikirjoja korkea-asteelle. Perus- ja toisen asteen oppikirjat tuottaa puolestaan SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten).

Tanska

Tanskassa lukemisesteisille kirjastopalveluja tarjoaa Nota, aiemmalta nimeltään Danmarks Blindbibliotek, joka on kulttuuriministeriön alainen virasto.

Nota-kirjaston ja osaamiskeskuksen toiminnasta on säädetty Tanskan tekijänoikeuslain 17 § a–17 e §:ssä (Lov om ophavsret, LBK nr 1144 af 23/10/2014) sekä kirjastolain 15 §:ssä (Lov om biblioteksvirksomhed, LBK nr 100 af 30/01/2013).

Nota tarjoaa asiakkailleen ääni-, piste- ja e-kirjoja, joita voi ladata tai kuunnella verkossa tietokoneella tai mobiilisovelluksella. Kirjaston kokoelmissa on kauno- ja tietokirjallisuutta sekä oppimateriaaleja. Erityistukeen oikeutetut opiskelijat voivat tilata Notalta oppimateriaaleja, joita ei vielä löydy Notan omista kokoelmista. Palvelu on lapsi- ja opetusministeriön alaisen Styrelsen for undervisning og kvalitetin rahoittama. Näkövammaisille peruskoulu-
laisille saavutettavia oppimateriaaleja tuottaa puolestaan Synscenter Refsnæs -keskus.

Nota tuottaa myös työssä käyville tai päivärahaa saaville asiakkailleen heidän työelämässä tarvitsemiaan kirjoja tai tekstejä saavutettavassa muodossa. Lisäksi kustantamot, kunnat ja järjestöt voivat tilata digitaalisia tekstiaineistojaan saavutettaviksi Notalta.

Norja

Norjassa lukemisesteisten kirjastopalveluja tuottaa valtiollinen Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB) -kirjasto, joka toimii Norjan kulttuuriministeriön alaisuudessa. NLB:n toiminta perustuu Norjan tekijänoikeuslain 55 §:ään (LOV 1961-05-12 nr 02: Lov om opphavsrett til åndsverk m.v.) ja Norjan kirjastolain 9 §:ään (LOV-1985-12-20-108: Lov om folkebibliotek).

NLB tuottaa ja muuntaa kauno- ja tietokirjoja, korkeakouluissa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa tarvittavia oppikirjoja sekä lehtiä muun muassa ääni- ja pistekirjoiksi ja välittää niitä suoraan lukemisesteisille henkilöille. NLB:n valikoimaan kuuluvat äänikirjat, pistekirjat, saavutettavat oppikirjat, e-kirjat, sanoma- ja aikakauslehdet sekä koskettelukirjat.

Norjassa perus- ja toiseen asteen oppikirjoja saavutettavassa muodossa tuottaa Statped, joka on Norjan opetusministeriön alainen laitos. Se tarjoaa myös erityispedagogiikkaan liittyviä palveluja kunnille.

6 Lausuntopalaute

Työryhmän esitysehdotuksesta pyydettiin lausunnot...

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta

Lain nimike

Laki korvaisi Näkövammaisten kirjastosta annetun lain. Ehdotetulla lailla kirjaston nimeksi muutettaisiin Saavutettavuuskirjasto Celia. Uuden nimen katsotaan vastaavan paremmin kirjaston nykyistä toimintaa ja sen asiakaskuntaa, koska virasto palvelee näkövammaisten henkilöiden lisäksi monia muita lukemisesteisten henkilöiden ryhmiä. Saavutettavuuskirjasto Celia olisi nimensä mukaisesti kirjasto, joka on erikoistunut saavutettaviin kirjastoaineistoihin ja oppimateriaaleihin, joita näkövammaiset ja muut lukemisesteiset henkilöt voivat käyttää. Lisäksi nimi kuvaa kirjaston tarjoamia muita saavutettavan julkaisemisen asiantuntijapalveluja. Kutsumanimi Celia kirjaston virallisen nimen rinnalla on vuosien saatossa vakiintunut kirjaston käyttönimeksi ja on kirjaston asiakkaiden keskuudessa tunnettu, minkä vuoksi Celia-nimen sisällyttäminen osaksi kirjaston virallista nimeä on perusteltua.

1 §. Asema ja tarkoitus. Pykälässä säädettäisiin Saavutettavuuskirjasto Celian asemasta ja tarkoituksesta. Pykälässä säädettäisiin viraston tehtävistä yleisellä tasolla. Tehtävien sisällöstä säädettäisiin tarkemmin lain 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan Saavutettavuuskirjasto Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, joka vastaa näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalveluista sekä hoitaa saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtäviä.

Kirjasto tarjoaisi kaiken ikäisille näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille saavutettavassa muodossa olevaa kirjastoaineistoa sekä oppimateriaalia. Saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtävillä tarkoitetaan sekä kirjastoaineistoihin että muihin julkaisuihin liittyvää neuvontaa ja tiedonjakamista, jolla edistetään saavutettavaa julkaisemista laajemmin yhteiskunnassa.

Pykälän 1 momentissa olisi viittaus tekijänoikeuslakiin, jossa määritellään lukemisesteinen henkilö. Viittaus on tarpeellinen, sillä kirjasto valmistaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita ja tarjoaa niitä yksinomaan näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §–17 d §:n rajoitussäännösten nojalla. Tekijänoikeuslain 17 a §:n mukaisesti henkilö on lukemisesteinen, jos hän ei voi lukea tai käyttää kirjallista teosta, painettua kirjaa, nuottilehteä tai tällaiseen teokseen sisältyvää kuvaa olennaisilta osin samassa määrin kuin henkilö, jolla tällaista rajoitetta ei ole.

Kyseisellä tekijänoikeuslain muutoksella on toimeenpantu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2017/1564 tekijänoikeudella ja lähioikeuksilla suojattujen tiettyjen teosten ja muun aineiston tietyistä sallituista käyttötarkoituksista sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi sekä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin 2001/29/EY muuttamisesta (lukemisestedirektiivi).

Pykälän 2 momentin mukaan kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Tarkoituksena on parantaa yhteiskunnassa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja aktiivista osallisuutta, joita kirjasto edistäisi erityisesti lain 2 §:ssä säädettyjen tehtävien kautta. Momentti korostaa Saavutettavuuskirjasto Celian palvelujen keskeistä roolia asiakkaidensa eri elämäntilanteissa sekä kirjaston yhteiskunnallista tehtävää. Kirjaston tarjoamat ja välittämät monipuoliset aineistot tukevat erilaisia tapoja lukea ja oppia sekä arvioida ja hyödyntää tietoa moninaistuvassa informaatioympäristössä. Kirjasto edistää näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden tietojen, taitojen ja osaamisen uudistumista elämän eri vaiheissa sekä työelämässä kehittymistä. Kirjasto edistää osaltaan näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti kulttuuriin ja muuhun yhteiskunnan toimintaan.

Pykälässä ei säädettäisi erikseen viraston kaksikielisyydestä, sillä kirjasto toimisi edelleen valtakunnallisena kaksikielisenä virastona suoraan kielilain (423/2003) 6 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla. Kirjasto hoitaisi siten tehtäviään molemmilla kansalliskielillä perustuslain ja kielilain mukaisesti.

2 §. Tehtävät. Pykälässä säädettäisiin kirjaston tehtävistä. Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan Saavutettavuuskirjasto Celian tehtävänä on valmistaa, välittää ja lainata asiakkailleen saavutettavaa kirjastoaineistoa. Saavutettavalla kirjastoaineistolla tarkoitetaan fyysisessä tai digitaalisessa muodossa olevaa kauno- ja tietokirjallisuutta sekä muuta kirjaston tarjoamaa tietoa ja kulttuurisisältöä, jota voidaan käyttää yhdenvertaisesti riippumatta esimerkiksi henkilön toimintarajoitteista tai hänen käyttämistään päätelaitteista. Kirjasto voi välitys- ja lainaustarkoitusta varten muuntaa tavallisia julkaisuja muun muassa äänikirjoiksi, e-kirjoiksi, pistekirjoiksi, kohomateriaaleiksi, koskettelukirjoiksi tai muuksi erikoisvalmistaiseksi kirjastoaineistoksi. Lisäksi kirjasto voi välittää asiakkailleen valmiiksi saavutettavassa muodossa olevaa aineistoa.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan kirjaston tehtävänä on valmistaa, välittää ja lainata asiakkailleen saavutettavaa oppimateriaalia. Kirjasto tarjoaa aineistoja muun muassa esiopetuksen, yleissivistävän perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen ja korkea-asteen

koulutuksen tarpeisiin. Oppimateriaalilla tarkoitetaan aineistoja, joita oppija käyttää opetuksen yhteydessä tai joiden avulla oppiminen tapahtuu.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan kirjaston tehtävänä on neuvoa kirjaston aineistojen ja palvelujen käytössä. Neuvonta sisältäisi muun muassa kirjaston asiakkaiden opastamista saavutettavien kirjastoaineistojen käytössä ja tiedonhaun tukemista erityisesti kirjaston omien aineistojen osalta, mutta tarvittaessa myös asiakkaiden ohjaamista käyttämään muita palveluja, joiden kautta saavutettavaa aineistoa olisi saatavilla. Lisäksi kirjasto voisi kohdentaa ja tarjota neuvontaa sellaisille lukemisesteisten henkilöiden käyttäjryhmille, jotka eivät vielä ole kirjaston asiakkaita ja tarvitsevat erityistä tukea lukemisessa ja kirjaston palvelujen käyttämisessä.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan kirjaston tehtävänä on ylläpitää ja kehittää kirjaston kokoelmaa ja muuta sisältötarjontaa. Kirjaston kokoelma koostuu kirjaston valmistamista tai hankkimista fyysisistä tai digitaalisista aineistoista sekä digitaalisten aineistojen käyttöoikeuksista. Muulla sisältötarjonnalla tarkoitetaan kaikkea muuta kirjaston asiakkailleen välittämää sisältöä, joka täydentää kirjaston kokoelmaa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kaukolainoja tai verkkoaineistoja.

Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan kirjaston tehtävänä olisi toimia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Tämä tarkoittaisi kirjaston omien palvelujen ylläpidon ja kehittämisen lisäksi asiantuntijatehtävään liittyvän osaamisen välittämistä suomalaiselle kirjasto- ja koulutusosalalle. Käytännössä tämä olisi esimerkiksi yhteistyötä, ohjausta ja neuvontaa palveluvälittäjille, kuten opettajille ja kirjastoalan ammattilaisille, siitä, miten kirjaston aineistoa ja palveluja käytetään opetuksessa ja lukemisessa tukea tarvitsevien näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kanssa. Kirjasto toimisi lisäksi saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana toimimalla kansallisissa, Euroopan unionin tason ja kansainvälisissä verkostoissa sekä tarjoamalla neuvontaa ja tietoa saavutettavista sisällöistä yhteiskunnan eri aloille.

Pykälän 2 momentin mukaan kirjasto vastaa sen yhteydessä olevien toimielinten hallinnosta sekä niille kuuluvien asioiden valmistelusta ja toimeenpanosta. Kyse on kirjaston johtokunnasta ja Braille-neuvottelukunnasta, joista säädetään tämän lain 7 ja 9 §:ssä.

3 §. Maksut. Pykälässä säädettäisiin kirjaston maksuista. Pykälän 1 momentin mukaan kirjaston aineistojen välitys- ja lainauspalvelu sekä neuvonta ovat kirjaston asiakkaille maksuttomia. Maksuttomuus koskisi sekä kirjaston valmistamia aineistoja että kirjaston välittämiä muita aineistoja. Vaikka viranomaisen asiakkailleen antama neuvonta on hallintolain (434/2003) 8 §:n nojalla maksutonta, momentissa on selkeyden vuoksi säädetty, että myös kirjaston antama neuvonta palvelujen käytössä on asiakkaille maksutonta.

Pykälän 2 momentissa olisi viittaussäännös valtion maksuperustelakiin. Momentin mukaan kirjaston muista suoritteista perittäviin maksuihin sovelletaan, mitä valtion maksuperustelaissa (150/1992) säädetään. Valtion maksuperustelain 8 §:n mukaan tarkemmat säännökset maksuista annetaan ministeriön asetuksella. Tähän saakka kirjaston maksullisia julkisoikeudellisia suoritteita ovat olleet muun muassa pääsykokeiden ja muiden koetektien pisteitys ja tulostus tai muunto elektroniseen muotoon.

4 §. Kirjaston käytösäännöt. Pykälä on uusi. Säännöksen mukaan Saavutettavuuskirjasto Celia voi antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

Käytösäännöissä olisi mahdollista määrätä eri kirjastoaineistojen, kuten lainattavien teosten (kuten koskettelukirjojen), palauttamisesta ja palauttamisen määräajoista sekä käytöstä. Lisäksi kirjasto voisi määrätä välitettävien aineistojen (kuten pistekirjojen, CD-äänikirjojen ja digitaalisten aineistojen) käytöstä. Käytösäännöissä kirjasto voisi määrittellä esimerkiksi samanaikaisten lainojen ja aineistojen enimmäismäärän. Kirjasto voisi edelleen käytösäännöissä määrätä, että kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskielto olisi lain 5 §:n 1 momentissa säädettyä enimmäispituutta lyhyempi.

5 §. Käyttö- ja lainauskielto. Pykälä on uusi. Pykälässä säädettäisiin kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskiellosta. Sen 1 momentin mukaan kirjasto voi rajoittaa määräajaksi asiakkaan oikeutta käyttää kirjaston aineistoja, jos asiakas on luovuttanut kirjastosta saamaansa aineistoa muille henkilöille (käyttökielto). Kirjasto voi rajoittaa määräajaksi myös asiakkaan oikeutta lainata kirjaston aineistoja, jos asiakas kadottaa tai vahingoittaa kirjaston aineistoa toistuvasti (lainauskielto). Käyttö- tai lainauskielto voi olla voimassa enintään 60 päivää.

Saavutettavuuskirjasto Celia valmistaa, välittää ja lainaa kirjastoaineistoa tekijänoikeuslain nojalla ainoastaan näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille ja vain heidän henkilökohtaiseen käyttöönsä. Sen vuoksi kirjaston asiakkaalla ei ole oikeutta luovuttaa hallussaan olevaa kirjastoaineistoa muille henkilöille. Toiselle henkilölle luovuttamiseen voidaan tilanteesta riippuen rinnastaa asiakkaan henkilökohtaisen käyttäjätunnuksen luovuttaminen toiselle henkilölle tai kirjastoaineiston jakaminen yleisessä tietoverkossa. Määräaikaisen käyttökiellon määrääminen on luonteeltaan hallinnollinen seuraamus, eikä se estä rikosilmoituksen tekoa, jos tekijänoikeusrikoksen tai -rikkomuksen tunnusmerkit täyttyvät.

Kirjasto voisi määrätä asiakkaalle määräaikaisen lainauskiellon, jos asiakas toistuvasti kadottaisi tai vahingoittaisi kirjaston lainaamia aineistoja. Lainauskielto voitaisiin antaa vasta vakavasta ja toistuvasta kirjaston aineistojen vahingoittamisesta tai kadottamisesta

silloin, kun esimerkiksi asiakkaalle annetut huomautukset tai muut vastaavat toimenpiteet eivät ole johtaneet toivottuun muutokseen kirjastosta lainatun aineiston käytössä.

Käyttö- ja lainauskielto voisi olla kestoaltaan voimassa enintään 60 päivää. Ennen kiellon antamista kirjaston tulisi kuulla asianosaisena olevaa kirjaston asiakasta hallintolain edellyttämällä tavalla. Pykälän 1 momentin mukaisesta käyttö- ja lainauskiellosta tehtäisiin valituskelpoinen hallintopäätös.

Pykälän 2 momentin mukaan kirjaston asiakas ei saa lainata kirjaston aineistoja, jos hän ei ole palauttanut aiemmin lainaamia aineistoja 4 §:ssä tarkoitetuista käytösäännöistä ilmenevässä määräajassa tai korvannut vahingoittunutta tai kadonnutta aineistoa. Vahingoittuneesta tai kadonneesta aineistosta perittävän korvauksen suorittamatta jättäminen ei kuitenkaan johda lainauskieltoon, jos se olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta. Lainauskielto päättyy välittömästi, kun aineisto on palautettu tai korvattu.

Mikäli asiakas kadottaa lainaamaansa aineiston tai vahingoittaa sitä, tulisi hänen korvata aineisto vastaavalla aineistolla tai maksamalla siitä korvaus kirjastolle. Kirjaston asiakkaan aiheuttamaan vahinkoon sovellettaisiin vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä. Vahingoittuneesta tai kadonneesta aineistosta mahdollisesti perittävän korvauksen suorittamatta jättäminen ei kuitenkaan voisi johtaa lainauskieltoon, mikäli lainauskiellon asettaminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon esimerkiksi kadonneen tai vahingoittuneen kirjastoaineiston laatu, asiakkaan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Muut olosuhteet voivat liittyä esimerkiksi asiakkaan ikään, terveydentilaan tai muihin henkilökohtaisiin seikkoihin.

Kun aiemmin lainatut, myöhässä olevat aineistot olisi palautettu kirjastoon tai vahingonkorvaus suoritettu, asiakas voisi jälleen lainata aineistoja. Pykälän 1 momentin mukaisesta lainauskiellosta ei tehtäisi erillistä hallintopäätöstä, vaan lainauskiellosta ja sen päättymisestä tehtäisiin merkintä Saavutettavuuskirjasto Celian käytössä olevaan tietojärjestelmään.

6 §. Yhteistyö. Pykälä on uusi. Pykälässä säädettäisiin kirjaston tekemästä yhteistyöstä eri tahojen kanssa. Pykälän 1 momentin mukaan kirjasto toimii yhteistyössä yleisten kirjastojen, muiden kirjastojen, koulujen ja oppilaitosten kanssa. Kyse on vakiintuneesta yhteistyöstä, jonka avulla näkövammaiset ja muut lukemisesteiset henkilöt voivat hakeutua Saavutettavuuskirjasto Celian asiakkaiksi esimerkiksi lähikirjastonsa tai oppilaitoksensa kautta. Yleisistä kirjastoista annetun lain (1492/2016) 11 §:ssä on säädetty Näkövammaisten kirjaston kanssa tehtävästä yhteistyöstä, joten pykälässä säädettäisiin vastaavanlaisesta yhteistyöstä erityisesti yleisten kirjastojen kanssa. Muilla kirjastoilla tarkoitetaan esimerkiksi korkeakoulukirjastoja.

Pykälän 2 momentin mukaan kirjasto voi toimia yhteistyössä myös muiden yhteisöjen kanssa. Muilla yhteisöillä tarkoitettaisiin esimerkiksi järjestöjä ja yrityksiä.

7 §. Johtokunta. Pykälässä säädettäisiin kirjaston johtokunnasta ja sen tehtävistä. Pykälän 1 momentin mukaan kirjastolla on johtokunta, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö asettaa enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Momentin sisältö vastaisi pääosiltaan voimassa olevan lain 3 §:n ja asetuksen 2 §:n sisältöä, mutta johtokunnan tehtäviä on kevennetty siten, että tehtävät kohdistuisivat nykyistä enemmän periaatteellisesti merkittäviin asioihin.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin johtokunnan tehtävistä. Momentin 1 kohdan mukaan johtokunnan tehtävänä on päättää kirjaston yleisistä toimintalinjoista sekä käsitellä muut kirjaston kannalta laajakantoiset ja periaatteellisesti merkittävät asiat. Kyse voisi olla esimerkiksi kirjaston strategiasta. Momentin 2 kohdan mukaan johtokunta käsitelisi kirjaston talouden ja toiminnan suuntaviivat. Näitä olisivat esimerkiksi ehdotus julkisen talouden suunnitelmaksi sekä opetus- ja kulttuuriministeriön ja viraston välillä tehtävä tulossopimus. Viraston tulossopimuksen allekirjoittaisi kuitenkin kirjaston puolesta kirjaston johtaja. Momentin 3 kohdan mukaan johtokunnan tehtävänä olisi hyväksyä kirjaston toimintakerromus ja työjärjestys sekä esitys kirjaston talousarvioksi. Virasto on kirjanpitoyksikkönä osa opetus- ja kulttuuriministeriötä, jolle virasto antaa vuosittain esityksen viraston vuosittaisesta budjetista. Lisäksi johtokunnan tehtävänä olisi tehdä esityksiä ja aloitteita kirjaston toiminnan kehittämiseksi sekä hyväksyä esitys kirjastolle osoitettujen lahjoitus- ja testamenttivarojen käytöstä.

Pykälän 3 momentin mukaan johtokunnassa käsiteltävät asiat ratkaistaan esittelystä. Esittelijänä toimisi kirjaston johtaja tai hänen määräämänsä muu virkamies. Kirjaston virkamiehet vastaisivat siten johtokunnan hallinnosta sekä sille määrättyjen asioiden valmistelusta ja toimeenpanosta.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin asetuksenantovaltuudesta. Sen mukaan johtokunnan kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista voidaan säätää tarkemmin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

8 §. Johtaja. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin kirjaston johtajan nimittämisestä sekä johtajan viran kelpoisuusvaatimuksista. Pykälä on uusi, mutta säännös vastaisi pääsääntöisesti voimassa olevan asetuksen 4 ja 8 §:n 1 momentin sisältöä. Johtajan nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö. Kirjaston johtajan virkanimike muutettaisiin kirjastonjohtajasta johtajaksi ja johtaja nimitettäisiin virkaan enintään viiden vuoden määräajaksi. Valtion virkamieslain (750/1994) 9 §:n 2 momentin mukaan virkaan voidaan nimittää määräajaksi tai muutoin rajoitetuksi ajaksi, jos viran luonteeseen tai viraston toimintaan liittyvä perusteltu syy sitä vaatii. Mainitun säännöksen esitöiden (HE 291/1993 vp, s. 33–34) mukaan nimittävän viranomaisen harkintaan jätetään, onko virkaan syytä nimittää toistaiseksi vai

rajoitetuksi ajaksi. Rajoitetuksi ajaksi nimittämiseen on kuitenkin oltava viran luonteeseen tai viraston toimintaan liittyvä perusteltu syy. Nimittäminen virkaan toistaiseksi olisi edelleen pääsääntöinen menettely. Valtionhallinnon johtamistehtävien määräaikaisuutta harjoittaessa otetaan huomioon tavoite lisätä johdon liikkuvuutta ja siten ammatillista kehittymistä ja käytettävyyttä valtionhallinnon eri tehtävissä. Saavutettavuuskirjasto Celian johtajan tehtävä on johtamistehtävä, johon soveltuvat edellä todetut liikkuvuus-, kehitymis- ja käytettävyystavoitteet. Näin ollen virka täytettäisiin enintään viiden vuoden määräajaksi.

Johtajaksi valittavalta vaadittaisiin, että hän on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja että hänellä on johtajan tehtävien hoitamiseksi tarvittava toimialan tuntemus sekä käytännössä osoitettu johtamistaito. Viran hoitamisen edellyttämää toimialan tuntemusta arvioitaessa olisi otettava huomioon Saavutettavuuskirjasto Celian tehtävät ja tarkoitus sekä yleisesti saavutettavuuteen liittyvä asiantuntemus. Hyvä johtamistaito puolestaan kuuluisi välttämättömänä elementtinä kirjaston toimintaa johtavan henkilön kelpoisuusvaatimuksiin. Sen olisi oltava käytännössä osoitettu, joten arvioinnissa olisi otettava huomioon selvitys, joka osoittaisi riittävästi johtamistaidon laatua.

Pykälän 2 momentin mukaan johtajan tehtävänä on johtaa, valvoa ja kehittää kirjaston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Virasto tekee opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa muun muassa tulossopimuksen, jonka toteutumisesta johtaja vastaa. Johtaja nimittää viraston muut virkamiehet ja päättää työsuhteisen henkilökunnan palkkaamisesta. Johtaja ratkaisee asiat, joita ei ratkaista johtokunnassa tai joita ei työjärjestyksessä ole määrätty muun virkamiehen ratkaistaviksi. Momentti vastaisi voimassa olevan asetuksen 5 ja 7 §:n ja 9 §:n 2 momentin sisältöä.

9 §. Braille-neuvottelukunta. Pykälässä säädettäisiin kirjaston yhteydessä toimivasta Braille-neuvottelukunnasta. Pykälän 1 momentin mukaan kirjaston yhteydessä toimii Braille-neuvottelukunta, jonka jäsenet nimittää Saavutettavuuskirjasto Celia enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Päätöstä valmisteltaessa on kuultava kirjaston johtokuntaa. Neuvottelukunta toimii pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalien asiantuntijaelimenä. Pykälä on uusi, mutta sen sisältö vastaisi pääosin voimassa olevan asetuksen 11 §:n ja 12 §:n 1 momentin sisältöä. Neuvottelukunnan nimittäisi kuitenkin opetus- ja kulttuuriministeriön sijaan Saavutettavuuskirjasto Celia. Koska kyse on pistekirjoitukseen keskittyvän asiantuntijaelimen asettamisesta, on arvioitavissa, että kirjastolla on syvästi asiantuntemus ja parhaimmat edellytykset neuvottelukunnan asettamiseksi. Johtokunnalla olisi myös mahdollisuus antaa lausuntonsa neuvottelukuntaan nimettävistä asiantuntijajäsenistä. Neuvottelukunnan oppimateriaaleihin liittyvä asiantuntijuus olisi erityisesti pistekirjoitukseen keskittyvää. Neuvottelukunta säilyisi edelleen itsenäisenä asiantuntijaelimenä ja saisi rahoituksensa Saavutettavuuskirjasto Celian budjetista.

Pykälän 2 momentti sisältäisi asetuksenantovaltuuden, jonka mukaan neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista voidaan säätää tarkemmin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

10 §. Lahjoitusten vastaanottaminen. Pykälässä säädettäisiin, että kirjastolla olisi oikeus ottaa vastaan lahjoituksia toimintaansa varten. Valtion virastojen mahdollisuudesta ottaa vastaan lahjoitus- tai testamenttivarallisuutta ja tämän varallisuuden käyttämisestä säädetään valtion talousarviosta annetussa laissa (423/1988, muut. 1096/2009) ja sen nojalla annetussa asetuksessa (1243/1992, muut. 1786/2009). Kyseisiä säännöksiä noudatetaan Saavutettavuuskirjasto Celian osalta, mutta selkeyden takia säännös ehdotetaan otettavaksi kirjastoa koskevaan lakiin, koska kirjasto voi saada lahjoituksena esimerkiksi saavutettavia kirjastoaineistoja.

11 §. Työjärjestys. Pykälässä säädettäisiin, että kirjaston organisaatiosta, sisäisestä työnjaosta, asioiden käsittelystä ja ratkaisemisesta sekä toimintojen muusta järjestämisestä määrätään kirjaston työjärjestyksessä. Säännös vastaisi voimassa olevan asetuksen 16 §:n sisältöä. Saavutettavuuskirjasto Celian työjärjestyksessä annettaisiin lain säännöksiä tarkemmat määräykset kirjaston hallinnon sisäisestä organisoitumisesta.

12 §. Muutoksenhaku. Pykälä on uusi. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua kirjaston käyttö- tai lainauskieltoa koskevaan päätökseen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin lisäksi, että oikaisun hakemiseen sovellettaisiin hallintolain säännöksiä. Hallintolain 7 a luvussa on tarkemmat säännökset oikaisuvaatimusmenettelystä. Pykälän 2 momentin mukaan oikaisuvaatimuksesta annettuun päätökseen voisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa säädetään.

13 §. Voimaantulo. Pykälässä säädettäisiin voimaantulosta. Laki olisi tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023. Lailla kumottaisiin voimassa oleva laki näkövammaisten kirjastosta (638/1996). Samalla kumoutuisi lain valtuutussäännöksen nojalla annettu asetus näkövammaisten kirjastosta (639/1996).

7.2 Laki yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta

11 §. Yhteistyö. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi sen johdosta, että voimassa olevan lain mukaisen Näkövammaisten kirjaston nimi ehdotetaan muutettavaksi Saavutettavuuskirjasto Celiaksi.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain 7 § sisältäisi asetuksenantovaltuuden, jonka nojalla opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella voidaan säätää tarkemmin johtokunnan kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista. Samoin lain 9 § sisältäisi asetuksenantovaltuuden, jonka nojalla opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella voidaan säätää tarkemmin Braille-neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista. Asetusluonnos on esityksen liitteenä.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2023.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioon ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Saavutettavuuskirjasto Celian tehtävänä on osaltaan tukea perustuslain 16 §:ssä turvattua kansalaisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumista edistämällä näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden mahdollisuuksia tiedonsaantiin, oppimiseen ja itsensä kehittämiseen.

Perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaan valtionhallinnon toimielinten yleisistä perusteista on säädettävä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä, mutta muutoin valtionhallinnon yksiköistä voidaan säätää asetuksella. Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan.

Saavutettavuuskirjasto Celian tehtäviin ei pääasiallisesti sisälly julkiseen vallankäyttöön liittyviä tehtäviä. Esityksessä kirjastolle annettaisiin kuitenkin tehtäväksi päättää kirjaston aineistojen määräaikaisesta käyttö- ja lainauskiellosta. Tällaiseen päätökseen liittyy julkisen vallan käyttöä, koska sen vaikutukset ulottuvat yksityisiin oikeussubjekteihin. Lisäksi saavutettavaan kirjallisuuteen ja oppimateriaaleihin liittyvien palvelujen tarjoamisen säilyttäminen kirjaston lakisääteisenä tehtävänä turvaisi näkövammaisten ja lukemisesteisten henkilöiden sivistyksellisten oikeuksien toteutumista. Näistä syistä on edelleen asianmukaista säätää kirjastosta ja sen tehtävistä lailla.

Perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaisilla valtionhallinnon toimielinten yleisillä perusteilla tarkoitetaan lähinnä viraston nimeä, toimialaa sekä pääasiallisia tehtäviä ja toimivaltuuksia. Ehdotettuun lakiin sisältyisivät viraston nimeä, toimialaa, tehtäviä sekä johtamisjärjestelmää koskevat perussäännökset.

Perustuslain 80 §:n 1 momentin mukaan tasavallan presidentti, valtioneuvosto ja ministeriö voivat antaa asetuksia perustuslaissa ja muussa laissa säädetyn valtuuden nojalla. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi kirjaston toimielimiä eli kirjaston johtokuntaa ja Braille-neuvottelukuntaa koskevista asetuksenantovaltuuksista perustuslain 80 §:n 1 momentin tarkoittamalla tavalla. Lakiehdotuksen asetuksenantovaltuussäännösten mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella säädettäisiin muun muassa kyseisten toimielinten kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista. Asetuksenantovaltuuksien katsotaan täyttävän perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä valtuussäännöksiin kohdistetut vaatimukset sääntelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta.

Perustuslain 80 §:n 2 momentin mukaan myös muu viranomainen voidaan lailla valtuuttaa antamaan oikeussääntöjä määrätyistä asioista, jos siihen on sääntelyn kohteeseen liittyviä erityisiä syitä eikä sääntelyn asiallinen merkitys edellytä, että asiasta säädetään lailla tai asetuksella. Tällaisen valtuutuksen tulee olla soveltamisalaltaan täsmällisesti rajattu.

Esityksessä ehdotetaan säädettävän, että Saavutettavuuskirjasto Celia voisi antaa käyttö-säännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulisi noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa. Käytösääntöä koskevasta säännöksestä selviää riittävän selvästi ja tarkkarajaisesti seikat, joista kirjasto voisi antamissaan käytösäännöissä määrätä.

Perustuslakivaliokunta ei ole pitänyt perustuslain kannalta ongelmallisena säätää esimerkiksi koulun tai oppilaitoksen mahdollisuudesta antaa määräyksiä koulutyön käytännön järjestelyihin tai koulurakennusten ja niiden piha-alueen käyttämiseen liittyvistä seikoista. Koulu- ja oppilaitoskohtaisten järjestyssääntöjen antamisessa ei valiokunnan näkemyksen mukaan ole ollut kysymys perustuslain 80 §:ssä säännellystä lainsäädäntövallan delegoinnista, vaan alueellisesti rajattujen yleisluonteisten hallintopäätösten tekemisestä. (PeVL 31/2013 vp, PeVL 28/2004 vp, PeVL 70/2002 vp). Tässä suhteessa Saavutettavuuskirjasto Celian käytösäännöt voitaisiin rinnastaa koulun järjestyssääntöihin.

Kirjaston aineistojen käyttö- ja lainauskiellossa voidaan katsoa olevan kyse perustuslain 16 §:n kannalta merkityksellisen julkisen palvelun saatavuuden rajoittamisesta. Perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistuksen yhteydessä ilmaisevan käsityksen mukaan perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä (PeVM 25/1994 vp, s. 5). Käyttö- ja lainauskiellon oikeusvaikutusten voidaan arvioida kuitenkin jäävän vähäisiksi ottaen huomioon käyttö- ja lainauskiellon rajallisuus ja määräaikaisuus. Käyttö- ja lainauskiellosta on myös ehdotetussa laissa säädetty täsmällisesti ja tarkkarajaisesti. Esityksessä on lisäksi huolehdittu kirjaston asiakkaan riittävästä oikeusturvajärjestelyistä perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä tarkoitetulla tavalla, kun määräaikaista käyttö- ja lainauskieltoa koskevaan päätökseen voi hakea muutosta.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

Laki

Saavutettavuuskirjasto Celiasta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Asema ja tarkoitus

Saavutettavuuskirjasto Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, joka vastaa näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalveluista sekä hoitaa saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtäviä.

Kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

2 §

Kirjaston tehtävät

Kirjaston tehtävänä on:

- 1) valmistaa, välittää ja lainata asiakkailleen saavutettavaa kirjastoaineistoa;
- 2) valmistaa, välittää ja lainata asiakkailleen saavutettavaa oppimateriaalia;
- 3) neuvoo kirjaston aineistojen ja palvelujen käytössä;
- 4) ylläpitää ja kehittää kirjaston kokoelmaa ja muuta sisältötarjontaa; sekä
- 5) toimia näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden kirjastopalvelujen ja saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana.

Kirjasto vastaa sen yhteydessä olevien toimielinten hallinnosta sekä niille kuuluvien asioiden valmistelusta ja toimeenpanosta.

3 §

Maksuttomuus

Kirjaston aineistojen välitys- ja lainauspalvelu sekä neuvonta ovat kirjaston asiakkaille maksuttomia.

Kirjaston muista suoritteista perittäviin maksuihin sovelletaan, mitä valtion maksupestelaisissa (150/1992) säädetään.

4 §

Käytösäännöt

Kirjasto voi antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

5 §

Käyttö- ja lainauskielto

Kirjasto voi rajoittaa määräajaksi asiakkaan oikeutta käyttää kirjaston aineistoja, jos asiakas on luovuttanut kirjastosta saamaansa aineistoa muille henkilöille (käyttökielto). Kirjasto voi rajoittaa määräajaksi myös asiakkaan oikeutta lainata kirjaston aineistoja, jos asiakas kadottaa tai vahingoittaa kirjaston aineistoa toistuvasti (lainauskielto). Käyttö- tai lainauskielto voi olla voimassa enintään 60 päivää.

Kirjaston asiakas ei saa myöskään lainata kirjaston aineistoja, jos hän ei ole palauttanut aiemmin lainaamia aineistoja 4 §:ssä tarkoitetuissa käyttösäännöissä ilmenevässä määräajassa tai korvannut kadonnutta tai vahingoittunutta kirjaston aineistoa. Vahingoittuneesta tai kadonneesta aineistosta perittävän korvauksen suorittamatta jättäminen ei kuitenkaan johda lainauskieltoon, jos lainauskiellon asettaminen olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta. Lainauskielto päättyy välittömästi, kun aineisto on palautettu tai korvattu kirjastolle.

6 §

Yhteistyö

Kirjasto toimii yhteistyössä yleisten kirjastojen, muiden kirjastojen sekä koulujen ja oppilaitosten kanssa.

Kirjasto voi toimia yhteistyössä myös muiden yhteisöjen kanssa.

7 §

Johtokunta

Kirjastolla on johtokunta, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö asettaa enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Johtokunnan tehtävänä on:

- 1) päättää kirjaston yleisistä toimintalinjoista sekä käsitellä muut kirjaston kannalta laajakantoiset ja periaatteellisesti merkittävät asiat;
- 2) käsitellä kirjaston talouden ja toiminnan suuntaviivat;
- 3) hyväksyä kirjaston toimintakertomus, työjärjestys sekä esitys kirjaston talousarvioksi;
- 4) tehdä esityksiä ja aloitteita kirjaston toiminnan kehittämiseksi; sekä
- 5) hyväksyä esitys kirjastolle osoitettujen lahjoitus- ja testamenttivarojen käytöstä.

Johtokunnassa käsiteltävät asiat ratkaistaan esittelystä.

Johtokunnan kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista voidaan säätää tarkemmin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

8 §

Johtaja

Kirjastolla on johtaja, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö nimittää enintään viiden vuoden määräajaksi. Johtajaksi nimitettävältä vaaditaan, että hän on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja että hänellä on johtajan tehtävien hoitamiseksi tarvittava toimialan tuntemus sekä käytännössä osoitettu johtamistaito.

Johtajan tehtävänä on johtaa, valvoa ja kehittää kirjaston toimintaa sekä vastata toiminnan tuloksellisuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Johtaja nimittää viraston muut virkamiehet ja päättää työsopimussuhteisen henkilökunnan palkkaamisesta sekä ratkaisee asiat, joita ei ratkaista johtokunnassa tai joita ei työjärjestyksessä ole määrätty muun virkamiehen ratkaistaviksi.

9 §

Braille-neuvottelukunta

Kirjaston yhteydessä toimii Braille-neuvottelukunta, jonka jäsenet nimittää kirjasto enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Päätöstä valmisteltaessa on kuultava kirjaston johtokuntaa. Neuvottelukunta toimii pistekirjoituksen ja näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalien asiantuntijaelimenä.

Neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta, päätösvaltaisuudesta ja kokouspalkkioista voidaan säätää tarkemmin opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella.

10 §

Lahjoitusten vastaanottaminen

Kirjastolla on oikeus ottaa vastaan lahjoituksia toimintaansa varten.

11 §

Työjärjestys

Kirjaston organisaatiosta, sisäisestä työnjaosta, asioiden käsittelystä ja ratkaisemisesta sekä toimintojen muusta järjestämisestä määrätään kirjaston työjärjestyksessä.

12 §

Muutoksenhaku

Edellä 5 §:n 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen saa vaatia kirjastolta oikaisua siten kuin hallintolaisissa (434/2003) säädetään. Muutoksenhausta hallintotuomioistuimeen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019).

13 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023. Tällä lailla kumotaan näkövammaisten kirjastosta annettu laki (638/1996).

—————

2.

Laki

yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yleisistä kirjastoista annetun lain (1492/2016) 11 § seuraavasti:

11 §

Yhteistyö

Yleinen kirjasto toimii ja kehittää toimintaansa yhteistyössä muiden yleisten kirjastojen, Kansalliskirjaston, Varastokirjaston, Saavutettavuuskirjasto Celian sekä muiden korkeakoulukirjastojen, oppilaitoskirjastojen ja erikoiskirjastojen kanssa.

Yleinen kirjasto voi tässä laissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi toimia yhteistyössä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023.

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Sanna Marin

..ministeri Etunimi Sukunimi

Liite: Rinnakkaisteksti

Laki

yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 §

11 §

Yhteistyö

Yhteistyö

Yleinen kirjasto toimii ja kehittää toimintaansa yhteistyössä muiden yleisten kirjastojen, Kansalliskirjaston, Varastokirjaston, Näkövammaisten kirjaston sekä muiden korkeakoulukirjastojen, oppilaitoskirjastojen ja erikoiskirjastojen kanssa.

Yleinen kirjasto voi tässä laissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi toimia yhteistyössä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa.

Yleinen kirjasto toimii ja kehittää toimintaansa yhteistyössä muiden yleisten kirjastojen, Kansalliskirjaston, Varastokirjaston, *Saavutettavuuskirjasto Celian* sekä muiden korkeakoulukirjastojen, oppilaitoskirjastojen ja erikoiskirjastojen kanssa.

Yleinen kirjasto voi tässä laissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi toimia yhteistyössä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa. Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023.

Asetusluonnos

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus

Saavutettavuuskirjasto Celian johtokunnasta ja Braille-neuvottelukunnasta

Opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksen mukaisesti säädetään Saavutettavuuskirjasto Celiasta annetun lain (/) 7 §:n 4 momentin ja 9 §:n 2 momentin nojalla seuraavasti:

1 §

Johtokunnan kokoonpano ja palkkiot

Kirjaston johtokuntaan kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja enintään yhdeksän muuta jäsentä, jotka nimittää opetus- ja kulttuuriministeriö. Johtokunnan kokoonpanossa vähintään kolmen tulee edustaa valtakunnallisia vammaisjärjestöjä sekä vähintään yhden kirjastoalaa ja vähintään yhden opetusalaa. Lisäksi johtokunnan kokoonpanossa jäseninä ovat Saavutettavuuskirjasto Celian johtaja ja yksi kirjaston henkilöstön keskuudestaan valitsema henkilö. Johtokunnan kokoonpanossa tulee ottaa huomioon suomen- ja ruotsinkielisen väestön edustus.

Johtokunnan puheenjohtajalle ja muille jäsenille sekä asiantuntijoille voidaan suorittaa kokouspalkkiota sen mukaan kuin opetus- ja kulttuuriministeriö päättää. Matkakustannusten korvaamiseen sovelletaan valtion virka- ja työehtosopimusta matkakustannusten korvaamisesta.

2 §

Johtokunnan päätösvaltaisuus

Johtokunta on päätösvaltainen, kun läsnä on puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan lisäksi yli puolet johtokunnan jäsenistä.

Asiat ratkaistaan yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Äänten mennessä tasan ratkaisee puheenjohtajan ääni.

3 §

Braille-neuvottelukunnan kokoonpano ja palkkiot

Braille-neuvottelukuntaan kuuluu puheenjohtaja ja enintään kuusi muuta jäsentä. Neuvottelukunnassa tulee olla näkövammaispedagogiikan, opetusalan, pistekirjoitusjärjestelmän ja -tuotannon sekä kielenhuollon edustus. Neuvottelukunnan kokoonpanossa tulee ottaa huomioon suomen- ja ruotsinkielisen väestön edustus. Kirjaston johtajalla on oikeus osallistua neuvottelukunnan kokouksiin.

Neuvottelukunnan puheenjohtajalle ja muille jäsenille sekä asiantuntijoille voidaan suorittaa kokouspalkkiota sen mukaan kuin Saavutettavuuskirjasto Celia päättää. Matkakustannusten korvaamiseen sovelletaan valtion virka- ja työehtosopimusta matkakustannusten korvaamisesta.

4 §

Braille-neuvottelukunnan päätösvaltaisuus

Neuvottelukunta on päätösvaltainen, kun läsnä on puheenjohtajan lisäksi vähintään puolet jäsenistä. Asiat ratkaistaan yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Äänten mennessä tasan ratkaisee puheenjohtajan ääni.

5 §

Braille-neuvottelukunnan tehtävät

Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- 1) antaa suosituksia pistekirjoituksen merkintätavoista kansainvälistä kehitystä seuraten;
- 2) laatia tarvittavaa ohjeistusta pistemateriaalien käyttäjille ja tekijöille sekä näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalien tuottajille;
- 3) antaa suosituksia näkövammaisten henkilöiden oppimateriaalin yleisistä toimituksellisista ja pedagogisista suuntaviivoista; sekä
- 4) tehdä aloitteita ja esityksiä toimialaansa liittyvistä asioista.

6 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2023.

Lagförslag

1.

Lag

Tillgänglighetsbiblioteket Celia

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs

1 §

Ställning och syfte

Tillgänglighetsbiblioteket Celia är ett ämbetsverk inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde som svarar för bibliotekstjänster för personer med en synskada eller någon annan läsnedsättning som avses i 17 a § 1 mom. i upphovsrättslagen (404/1961), samt sköter sakkunniguppgifter i anslutning till tillgänglig publicering.

Biblioteket främjar aktivt läsande, mångsidig läskunnighet och kontinuerligt lärande genom att erbjuda tillgång till tillgängligt biblioteksmaterial och tillgängliga läromedel. Syftet är att förbättra jämlikheten i samhället för personer med en synskada eller någon annan läsnedsättning.

2 §

Bibliotekets uppgifter

Bibliotekets uppgift är att:

- 1) producera, förmedla och låna ut biblioteksmaterial som är tillgängligt för kunderna,
- 2) producera, förmedla och låna ut läromedel som är tillgängliga för kunderna,
- 3) ge råd i användningen av bibliotekets material och tjänster,
- 4) upprätthålla och utveckla bibliotekets samlingar och övriga innehållsutbud, samt
- 5) vara sakkunnigt i fråga om bibliotekstjänster och publicerande som är tillgängligt för personer med en synskada eller någon annan läsnedsättning.

Biblioteket svarar för förvaltningen av de organ som finns i anslutning till biblioteket samt för beredningen och verkställigheten av de ärenden som hör till dem.

3 §

Avgiftsfrihet

Bibliotekets tjänster för förmedling och utlåning av bibliotekets material samt rådgivning är avgiftsfria för kunderna.

På övriga avgifter som tas ut för bibliotekets övriga prestationer tillämpas lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992).

4 §

Användningsregler

Biblioteket kan utfärda regler som kunderna ska följa. Användningsreglerna kan gälla utlåning, användning och återlämnande av bibliotekets material samt användnings- och låneförbud.

5 §

Användnings- och låneförbud

Biblioteket kan för viss tid begränsa kundens rätt att använda bibliotekets material, om kunden har överlåtit bibliotekets material till andra personer (användningsförbud). Biblioteket kan för viss tid även begränsa kundens rätt att låna bibliotekets material, om denne upprepade gånger förlorar eller skadar bibliotekets material (låneförbud). Ett användnings- eller låneförbud får vara i kraft högst 60 dagar.

En kund får inte låna bibliotekets material, om han eller hon inte har lämnat tillbaka sitt tidigare lånade material inom den tidsfrist som anges i de användningsregler som avses i 4 § eller inte inom angiven tidsfrist har ersatt det försvunna eller skadade materialet. Försummelse att betala den ersättning som tas ut för skadat eller försvunnet material leder dock inte till låneförbud, om det med hänsyn till omständigheterna vore oskäligt att meddela kunden låneförbud. Låneförbudet upphör omedelbart när materialet har återlämnats eller avgifterna har betalats.

6 §

Samverkan

Biblioteket ska samverka med de allmänna biblioteken, övriga bibliotek samt skolor och läroanstalter.

Biblioteket kan även samverka med andra sammanslutningar.

7 §

Direktion

Biblioteket har en direktion som tillsätts av undervisnings- och kulturministeriet för högst fyra år i sänder.

Direktionen har till uppgift att

- 1) besluta om de allmänna verksamhetslinjerna för biblioteket samt behandla andra för biblioteket vittsyftande och principiellt viktiga ärenden,
- 2) behandla riktlinjerna för bibliotekets ekonomi och verksamhet,
- 3) godkänna bibliotekets verksamhetsberättelse, arbetsordning och budgetförslag,
- 4) lägga fram förslag och ta initiativ gällande utvecklingen av bibliotekets verksamhet, samt
- 5) godkänna förslag gällande användningen av medel som ingår i donationer och testamenten som anvisats biblioteket.

De ärenden som behandlas i direktionen avgörs på föredragning.

Närmare bestämmelser om direktionens sammansättning, beslutförhet och mötesarvoden får utfärdas genom förordning av undervisnings- och kulturministeriet.

8 §

Direktör

Biblioteket har en direktör, som undervisnings- och kulturministeriet utnämner för en viss tid, högst fem år. Den som utnämns till direktör ska ha avlagt högre högskoleexamen och ha den förmåga och kännedom om branschen som behövs för att sköta uppgifterna som direktör samt i praktiken visad ledarförmåga.

Direktörens uppgift är att leda, övervaka och utveckla verksamheten vid biblioteket och svara för att verksamheten är resultatrik och målen nås. Direktören utnämner övriga tjänstemän vid ämbetsverket och beslutar om anställning av personal i arbetsavtalsförhållande samt avgör sådana ärenden som inte avgörs i direktionen eller som det i arbetsordningen inte har bestämts att någon annan tjänsteman ska avgöra.

9 §

Braille-delegationen

I anslutning till biblioteket finns en Braille-delegationen, vars medlemmar utnämns av biblioteket för högst fyra år i sänder. När ett beslut bereds ska bibliotekets direktionshärad höras. Delegationen är sakkunnigorgan gällande punktskrift samt läromedel för synskadade.

Närmare bestämmelser om delegationens uppgifter, sammansättning, beslutförhet och mötesarvoden får utfärdas genom förordning av undervisnings- och kulturministeriet.

10 §

Mottagande av donationer

Biblioteket har rätt att ta emot donationer för sin verksamhet.

11 §

Arbetsordning

Bestämmelser om bibliotekets organisation, interna arbetsfördelning, behandling och avgörande av ärenden samt om övriga organisering av bibliotekets funktioner finns i bibliotekets arbetsordning.

12 §

Sökande av ändring

Omprövning av beslut enligt 5 § 2 mom. får begäras på det sätt som föreskrivs i förvaltningslagen (434/2003). Bestämmelser om sökande av ändring i förvaltningsdomstol finns i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

13 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023. Genom denna lag upphävs lagen om biblioteket för synskadade (638/1996).

————

2.

Lag

om ändring av 11 § i lagen om allmänna bibliotek

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om allmänna bibliotek (1492/2016) 11 §, som följer:

11 §

Samarbete

Ett allmänt bibliotek ska verka och utveckla sin verksamhet i samarbete med andra allmänna bibliotek, Nationalbiblioteket, Depåbiblioteket, Tillgänglighetsbiblioteket Celia samt andra högskolebibliotek, bibliotek vid läroanstalter och specialbibliotek.

Ett allmänt bibliotek kan för att sköta de uppgifter som avses i denna lag samarbeta med myndigheter, aktörer inom biblioteksområdet, daghem, skolor, läroanstalter och andra sammanslutningar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 20 .

Republikens President

Sanna Marin

...minister Förnamn Efternamn

Bilaga: Parallelltext

Lag

om ändring av 11 § i lagen om allmänna bibliotek

I enlighet med riksdagens beslut:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

11 §

Samarbete

Samarbete

Ett allmänt bibliotek ska verka och utveckla sin verksamhet i samarbete med andra allmänna bibliotek, Nationalbiblioteket, Depåbiblioteket, Biblioteket för synskadade samt andra högskolebibliotek, bibliotek vid läroanstalter och specialbibliotek.

Ett allmänt bibliotek kan för att sköta de uppgifter som avses i denna lag samarbeta med myndigheter, aktörer inom biblioteksområdet, daghem, skolor, läroanstalter och andra sammanslutningar.

Ett allmänt bibliotek ska verka och utveckla sin verksamhet i samarbete med andra allmänna bibliotek, Nationalbiblioteket, Depåbiblioteket, *Tillgänglighetsbiblioteket Celia* samt andra högskolebibliotek, bibliotek vid läroanstalter och specialbibliotek.

Ett allmänt bibliotek kan för att sköta de uppgifter som avses i denna lag samarbeta med myndigheter, aktörer inom biblioteksområdet, daghem, skolor, läroanstalter och andra sammanslutningar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

Förordningsutkast

Undervisnings- och kulturministeriets förordning

om Braille-delegationen och om direktionen för tillgänglighetsbiblioteket Celia

I enlighet med undervisnings- och kulturministeriets beslut föreskrivs med stöd av 7 § 4 mom. och 9 § 2 mom. i lagen om tillgänglighetsbiblioteket Celia (/):

1 §

Direktionens sammansättning och arvoden

Bibliotekets direktion ska bestå av en ordförande, en vice ordförande och högst nio andra medlemmar, som utnämns av undervisnings- och kulturministeriet. I direktionen ska minst tre personer företräda riksomfattande handikapporganisationer samt minst en person biblioteksbranschen och minst en person undervisningssektorn. I direktionen ska dessutom ingå bibliotekschefen för Tillgänglighetsbiblioteket Celia samt en person som bibliotekets personal utser inom sig. Direktionens sammansättning ska beakta representationen för den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen.

Till direktionens ordförande och övriga medlemmar samt sakkunniga får betalas sammanträdesarvode enligt vad undervisnings- och kulturministeriet beslutar. I fråga om ersättning för resekostnader tillämpas statens tjänste- och arbetskolektivavtal om ersättning för resekostnader.

2 §

Direktionens beslutsförhet

Direktionen är beslutför då minst fyra ledamöter utöver ordföranden eller vice ordföranden är närvarande.

Ärendena avgörs med enkel majoritet. Om rösterna faller lika, avgör ordförandens röst.

3 §

Braille-delegationens sammansättning och arvoden

Braille-delegationen ska bestå av en ordförande och högst sex andra medlemmar. I delegationen ska ingå företrädare för pedagogik som gäller synskadade, undervisningssektorn, punktskriftssystemet och produktion av punktskrift samt för språkvård. Direktionens sammansättning ska beakta representationen för den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen. Bibliotekschefen har rätt att delta i delegationens möten.

Till delegationens ordförande och övriga medlemmar samt till sakkunniga kan betalas mötesarvode i enlighet med vad tillgänglighetsbiblioteket Celia beslutar. I fråga om ersättning för resekostnader tillämpas statens tjänste- och arbetskolektivavtal om ersättning för resekostnader.

4 §

Braille-delegationens beslutsförhet

Delegationen är beslutför när mötesordföranden samt minst hälften av de övriga medlemmarna är närvarande. Ärendena avgörs med enkel majoritet. Om rösterna faller lika, avgör ordförandens röst.

5 §

Braille-delegationens uppgifter

Delegationen har till uppgift att:

- 1) ge rekommendationer om sätten att skriva punktskrift i enlighet med den internationella utvecklingen,
- 2) utarbeta behövliga anvisningar för användare och upphovsmän till punktskriftsmaterial samt för dem som producerar läromedel för personer med en synskada,
- 3) ge rekommendationer om de allmänna redaktionella och pedagogiska riktlinjerna för läromedel för personer med en synskada, samt
- 4) ta initiativ och göra framställningar i frågor som gäller det egna verksamhetsområdet.

6 §

Ikraftträdande

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2023.

—————

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-774-1 PDF